

Revisiting the Concept of Interested Party in Light of the Procedure of the European Court of Human Rights

Seyed Ghasem Zamani

Professor, Department of Public International Law, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

Siavosh Alizadeh *

Ph.D Student, Public International Law, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

1. Introduction

Tribunals, in both domestic and international legal systems, hear the claims of parties only under specific circumstances. The rules that define these circumstances fall under the concepts of jurisdiction and admissibility. Rules relating to jurisdiction determine whether a particular judicial body has the authority to consider the nature and form of the arguments presented before it. By contrast, rules of admissibility assess whether, in a given case, the necessary conditions for the exercise of that jurisdiction are satisfied with respect to the parties to the lawsuit.

The European Court of Human Rights (ECtHR or the Court) is one of the main bodies for adjudicating human rights disputes in the world. After establishing that it has jurisdiction to examine the lawsuit, the

* Corresponding Author: alizadeh.avocat@gmail.com

How to Cite: Zamani, Gh & Alizadeh, S, "Revisiting the Concept of Interested Party in Light of the Procedure of the European Court of Human Rights", The Quarterly Journal of Public Law Research, Vol. 27, No. 90, (2026), 1 - 44. Doi: [10.22054/QJPL.2024.76632.2944](https://doi.org/10.22054/QJPL.2024.76632.2944).

ECtHR takes the first step to determine whether an applicant has a sufficient legal interest in bringing a claim. Under European Convention on Human Rights (ECHR or the Convention), Article 33 allows any member state to refer to the ECtHR any alleged violation of the Convention or its Protocols by another member state. Likewise, pursuant to Articles 34 and 35, the ECtHR examines individual applications to ensure that they comply fully with the substantive and procedural requirements set out in the ECHR and that the applicant has suffered a significant disadvantage. If these conditions are satisfied, the ECtHR may declare the application admissible. Accordingly, individuals, groups of individuals, or NGOs may refer to the ECtHR as victims of alleged violations of the ECHR or its Protocols. These provisions define both the conditions under which the ECtHR may hear a case and the categories of applicants entitled to bring claims before it.

Despite ECHR's defining the scope of the interested party and setting out the conditions for access to the dispute-resolution mechanism, the ECtHR provides only a limited procedure. In practice, the ECtHR's procedure demonstrates both the inadequacy of this restrictive list and the Court's willingness to broaden the concept of legal interest in order to accommodate a greater number of victims of human rights violations, in accordance with the ECHR and its Protocols. The ECtHR has adapted its approach to contemporary developments within the international community by relying on Article 35(3)(b) of the Convention and employing various interpretative techniques, such as dynamic interpretation and reference to human rights principles (including the principle of access to international justice). By moving away from excessive formalism and rigid reasoning, the ECtHR has recognized the need to develop a more flexible and functional understanding of the concept of interested party in its case law.

In light of these developments, the present research aimed to answer the following research question: To what extent has the ECtHR taken

the initiative in developing the scope of the concept of interested party? And what principles and justifications have formed the basis of this procedural evolution?

2. Literature Review

There is a substantial body of English-language scholarship on the concept of the interested party, legal interest in bringing a claim, and the jurisdiction of the ECtHR. In contrast, Persian-language scholarship appears to be limited, with only a few studies addressing the concept of the interested party, primarily within the contexts of private and public law. However, there appears to be a significant gap in Persian-language scholarship concerning the status, definition, and examples of *interested party* as reflected in the ECtHR's procedure. What distinguishes the present study from similar works is its emphasis on the Court's innovations and initiatives in developing and expanding this concept.

3. Materials and Methods

The present article adopted an analytical–descriptive approach to examine the distinctive treatment of the concept of interested party in the ECtHR's procedure. It offered a detailed analysis of the Court's judgments by drawing on library sources, including books, scholarly articles, and credible legal websites—particularly those relating to the ECtHR.

4. Results and Discussion

The principle of effective protection of individuals and the defense of social interests has led to significant innovations in the concept of interested party and the identification of victims of human rights violations. The ECtHR, through legal techniques such as the evolutionary interpretation of procedural rules, caution against excessive formalism, and consideration of the best interests of

individuals—particularly minors and the sick—has succeeded in broadening the scope of who may bring claims. Moreover, profound social changes, the evolving roles of individuals in each other's lives, and the impact of human rights violations on those beyond the direct victim have prompted the ECtHR to recognize claims from indirect victims, thus expanding the scope of who may bring claims. According to the ECtHR, a victim is not only a person directly affected by a rights violation but also anyone who can present logical and convincing evidence indicating the likelihood of such a violation. This approach has effectively opened the door for a wider range of individuals to bring claims. Finally, the recognition of public interest litigation, such as collective litigations, represents one of the ECtHR's most recent initiatives. This mechanism allows individuals or NGOs to represent a group collectively, protecting universal rights such as the right to health, the right to a clean environment, and the right of access to information.

5. Conclusion

In international law, the right to bring a claim is generally determined by the nature of the case and the purpose of each judicial system. In the International Court of Justice, only states possess the legal standing to file a claim. Over time, however, while this principle has been maintained, the concept of standing before this court has evolved. Similarly, the ECtHR grants legal standing to certain individuals, groups, and NGOs, in line with the objectives for which it was established. Social developments, the growing importance of individual rights, the shift away from formalism, and, most importantly, the humanization of procedural rights have significantly expanded the concept of standing in this court.

Keywords: ECtHR, Interested Party, Human Rights, Procedure.

بازخوانی مفهوم ذی نفع در پرتو رویه دیوان اروپایی حقوق بشر

استاد گروه حقوق عمومی و بین الملل دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

سید قاسم زمانی

دانشجوی دکتری حقوق بین الملل عمومی، پردیس دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

سیاوش علیزاده *

چکیده

تشخیص نفع حقوقی و تعیین ذی نفع از جمله مهم ترین اشتغالات قضایی هر مرجع دادگستری در سطح داخلی یا بین المللی است. ذی نفع به موجودیتی اطلاق می شود که در اقامه دعوی دارای نفع حقوقی است. کنوانسیون اروپایی حقوق بشر به عنوان سند حقوقی مورد استناد دیوان اروپایی حقوق بشر در مواد ۳۴، ۳۳ و ۳۵ به ترسیم گستره ذی نفع برای حضور، نزد خود پرداخته است. پرسش این است که ابتکار دیوان در قبال توسعه مفهومی و مصداقی ذی نفع تا چه میزان بوده و چه اصول و توجیهاتی اساس این تحول رویه ای را تشکیل داده است. مذاقه در رویه قضایی دیوان، حاکی از بروز نوآوری های قابل توجهی در رویه دیوان نسبت به مفهوم ذی نفع است که از جمله به استناد اصول اساسی حقوق بشری، فن حقوقی و شناخت تحولات اجتماعی روز حاصل شده است. این مقاله با بهره گیری از منابع کتابخانه ای و تصمیمات صادره از دیوان اروپایی حقوق بشر و با استفاده از روش تحلیلی - توصیفی، به بازخوانی مفهوم ذی نفع در رویه دیوان اروپایی حقوق بشر پرداخته است.

واژگان کلیدی: دیوان اروپایی حقوق بشر، ذی نفع، قربانی نقض حق های بشری، رویه دیوان اروپایی حقوق بشر، توسعه مفهوم ذی نفع.

مقدمه

محاکم دادگستری، چه در نظم حقوقی داخلی و چه در نظام حقوق بین‌المللی، تنها در شرایط ویژه‌ای آغاز به استماع ادعاهای طرفین دادرسی می‌کنند.^۱ قواعدی که مبین این شرایط هستند با عنوان «صلاحیت»^۲ و «قابلیت استماع»^۳ صورت‌بندی شده، مورد مذاقه قرار می‌گیرند.^۴ در حالی که قواعد مرتبط با مفهوم نخست به اختیار ورود به ماهیت و شکل مراجع اقامه شده در مرجع قضاوتی مورد نظر می‌پردازد، قواعد موجود در عنوان دوم به بررسی آن می‌پردازد که «آیا راجع به یک مورد مشخص، شرایط تبعی اعمال صلاحیت نزد طرفین دعوی جمع است یا خیر».^۵ حقوق‌دانانی^۶ چون جرج ابی صعب بر این باورند که باید میان شرایط قابلیت استماع ماهوی که به حق دادخواهی مرتبط است و شرایط شکلی قابلیت استماع که به طرح ادعا باز می‌گردد، قائل به تفکیک بود.^۷ از میان مؤلفه‌های مرتبط با قابلیت استماع شکلی، لزوم وجود «نفع حقوقی برای طرح ادعا یا نفع در اقامه دعوی»،

1. K. Mbaye, "L'interet Pour Agir Devant la Cour International de Justice", RCADI, Tome 209, (1988), p. 263.

2. Compétence = Competence

3. Recevabilité = Admissibility

4. P. van Dijk, "Judicial Review of Governmental Action and the Requirement of an Interest to Sue", La Haye, (1980), p 12.

5. Concessions Mavrommatis en Palestine, arrêt n° 2, 1924, CPU série A n° 2, p 11.
۶. از نظر پروفیسور برانلی، وجود نفع حقوقی از جانب خواهان، مسئله‌ای متمایز از وجود اختلاف است. دیوان در قضیه کامرون شمالی موضوع نفع حقوقی را امری مربوط به صحت و درستی قضایی دانسته است. ولی از نظر حقوقی، چنان که برخی قضاات خاطر نشان کرده‌اند، بهتر است آن را گونه‌ای از قابلیت استماع بدانیم. نک؛
یان براونلی، اصول حقوق بین‌الملل عمومی، ترجمه، محمد حبیبی مجنده (قم: انتشارات دانشگاه مفید، ۱۳۹۶)، صص ۹۴۶-۹۴۷.

هم‌چنین؛ دینا جورجیونا و زوریکا استویلوا در مقاله زیر اظهار می‌دارند: «نفع حقوقی خود به دو جنبه ماهوی^۶ و شکلی^۷ (آیینی) تقسیم می‌شود. نفع حقوقی شکلی در نظام آیین دادرسی قاره‌ای (اروپایی) همواره امری مکتوم بوده و به شکل تأسیسی قانونمند درنیامده است. این مفهوم را مخلوق نظریات و رویه دادرسی محاکم می‌دانند.» نک؛

Dijana Gorgieva & Zorica Stoileva, "Procedural Legal Standing (Legitimitas ad Processum)", Iustinianus Primus Law Review, Vol. 9, No. 2, (2018), p 1.

7. Georges ABI-SAAB, *Les exceptions Préliminaires Dans la Procédure de la Cour Internationale de Justice*, Etude des Notions Fondamentales de Procédures et des Moyens de Leur Mise en œuvre (Paris: Pedone, 1967) at 425-26.

در واقع نخستین شرط برای امکان اقدام قانونی [در مراجع حل و فصل اختلافات بین‌المللی] است؛^۱ از این رو در حقوق دادرسی مرسوم است که گفته شود، «نفع، معیار دادخواهی است»^۲، پس اگر «نفع نباشد، دادخواهی هم نیست»^۳.

دیوان اروپایی حقوق بشر به عنوان یکی از مهم‌ترین مراجع حل و فصل اختلاف حقوق بشری، پس از تشخیص صلاحیت خود در خصوص رسیدگی به درخواست‌های ثبت شده، در تعیین نفع حقوقی،^۴ متقاضی دادخواهی، نخستین گام را برمی‌دارد. مطابق ماده ۳۳ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر،^۵ هر دولت عضو کنوانسیون می‌تواند هر گونه نقض ادعایی از مقررات کنوانسیون و پروتکل‌های آن را که توسط دولت عضو دیگر صورت پذیرفته، به دیوان محول کند. به همین ترتیب مطابق مواد ۳۴ و ۳۵ کنوانسیون، دیوان در صورتی که شکوائیه فردی را در سازگاری کامل با مقررات ماهوی و شکلی مندرج در دو سند فوق‌الذکر ارزیابی کرده و از ورود صدمه جدی به تقدیم‌کننده شکوائیه اطمینان حاصل نماید، قابلیت استماع آن را از جانب شخص یا دسته‌ای از اشخاص و همچنین سازمان‌های غیردولتی به عنوان قربانی نقض مفاد کنوانسیون یا پروتکل‌های آن اعلام می‌کند. به این ترتیب، شرایط استماع و محدوده ذی‌نفعان مراجعه به دیوان اروپایی حقوق بشر در این مواد قانونی ذکر شده است.

علی‌رغم ترسیم دامنه مصداقی ذی‌نفع توسط کنوانسیون و برشمردن شرایط دسترسی آن‌ها به سازکار^۶ رفع اختلاف دیوان، رویه این مرجع قضایی به دلایل گوناگون، مؤید عدم بسندگی به فهرست محصور مندرج در کنوانسیون و تمایل شدید به توسیع نفع حقوقی و

1. Jean Vincent, *Procédure Civile*, (Paris: Dalloz, 1978) p. 39.

2. L'intérêt Est la Mesure de L'action.

3. Pas d'Intérêt, Pas d'Action.

۴. حسن محسنی، «نفع در دادخواهی‌ها؛ بررسی دکترین حقوقی و رویه قضایی ایران و فرانسه»، مجله مطالعات حقوقی، دوره ۱۱، شماره ۱، (۱۳۹۸)، ص ۲۳۸.

5. Locus Standi = Standing = Intérêt pour Agir.

6. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Rome, 4.XI.1950.

۷. مکانیسم؛ ناصر قربان‌نیا شیوه صحیح نوشتاری سازکار را در تقریرات کلاسی سال ۱۳۹۳-۹۴ خود بدون «و» میان واژگان ساز و کار می‌داند.

مآلاً پذیرش شمار بیشتری از قربانیان نقض حق‌های بشری، وفق مواد کنوانسیون و پروتکل‌های آن بوده است. دیوان اروپایی حقوق بشر با جواز حاصل از منطوق بخش اخیر از بند دوم شق سوم از ماده ۳۵ کنوانسیون^۱ و همچنین بهره‌گیری از فنون حقوقی از جمله توسل به تفسیر پویا و استناد به اصول اساسی حقوق بشر از جمله اصل دسترسی به دادگستری بین‌المللی و با توجه عمیق به تحولات روز جامعه بین‌المللی و عزم به رهایی از شکل‌گرایی افراطی و امثال این موارد، لزوم توسعه مفهومی و مصداقی ذی‌نفع در رویه قضایی خود را شناسایی کرده است.

در خصوص هر یک از مؤلفه‌های عنوان این تحقیق از جمله مفهوم ذی‌نفع، نفع حقوقی برای اقامه دعوی و دادرسی دیوان اروپایی حقوق بشر، کتاب یا مقالاتی عموماً در زبان‌های غیر فارسی به رشته تحریر درآمده است. در ادبیات حقوقی فارسی نیز در خصوص مفهوم ذی‌نفع در «حقوق خصوصی و عمومی» توسط اساتید شناخته شده، مقالاتی وجود دارد که در فهرست منابع این مقاله معرفی شده‌اند. با این حال، نگارنده جای تحقیق در زمینه جایگاه، مفهوم و مصداق ذی‌نفع مستند به آرای دیوانی با اعتبار دیوان اروپایی حقوق بشر را به زبان فارسی خالی یافته است. امری که این تحقیق را از تحقیقات مشابه متمایز می‌نماید، سعی نگارنده به برجسته ساختن ابتکارات و نوآوری‌های دیوان در خصوص توسعه مفهوم ذی‌نفع بوده است.

این مقاله با هدف نمایاندن رویکرد بدیع دیوان اروپایی حقوق بشر راجع به مفهوم ذی‌نفع در آئینه آرای آن مرجع نوشته شده است. در نتیجه پژوهشی جدید محسوب می‌شود که با استفاده از تحلیل تصمیمات دیوان و استفاده از منابع کتابخانه‌ای شامل کتاب‌ها، مقالات، وب‌سایت‌های حقوقی خصوصاً محتوای سایت‌های مرتبط با دیوان اروپایی حقوق بشر به توصیف فرضیه خود پرداخته است. این مقاله در صدد پاسخ دادن به این پرسش است که ابتکار دیوان در قبال توسعه مفهومی و مصداقی ذی‌نفع تا چه میزان بوده و چه اصول و توجیهاتی اساس این تحول رویه‌ای را تشکیل داده است؟

۱. درخواست‌دهنده، صدمه قابل توجهی متحمل نشده باشد، مگر این که احترام به حقوق بشر همانطور که در کنوانسیون و پروتکل‌های آن بازشناسی شده است، مستلزم بررسی ماهیت درخواست تقدیمی باشد.

فرضیه نگارنده مبتنی بر این است که این نهاد حقوق بشری با اتکا به اصول اساسی حقوق بشر، توسل به فن حقوقی و دریافت ضرورت هم‌نوا شدن با تحولات اجتماعی و کنار گذاشتن تصلب و شکل‌گرایی افراطی، به توسعه دامنه ذی‌نفع، فراتر از فهرست محصور قانونی پرداخته است. به این منظور، نگارنده در سه قسمت به نگارش این تحقیق پرداخته است؛ نخست، در دو قسمت به شرح اقسام دادخواهی (میان‌دولتی و فردی) پرداخته، سپس به شناخت جایگاه قربانی، اقسام آن و تحولاتی که گستره این مفهوم را دست‌خوش تغییر کرده است، می‌پردازد. قسمت آخر، به تشریح مداخله ثالث به‌عنوان مشارکت‌کننده نزد دیوان اختصاص یافته که خود از نتایج بازخوانی جدیدی است که دیوان و قضات آن از مفهوم توسعه یافته ذی‌نفع ارائه داده‌اند و در انتها نتیجه‌گیری خود را بر مبنای فرضیه ارائه شده تقدیم می‌کند.

۱. اقسام دادخواهی نزد دیوان اروپایی حقوق بشر

دیوان اروپایی حقوق بشر به بررسی شکایات ثبت شده از جانب دولت‌ها و اشخاص در خصوص نقض‌های ادعایی مفاد کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های بنیادین^۱ ۱۹۵۰ می‌پردازد.^۲ به این ترتیب، طرفین اختلاف مطروحه نزد دیوان، از یک‌سو

۱. سید احمد طباطبایی، «دادگاه اروپایی حقوق بشر؛ ساختار و صلاحیت‌های جدید»، مجله اندیشه‌های حقوقی، سال اول شماره ۵، (۱۳۸۲)، ص ۱۰۶؛ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر، حاصل تلاش شورای اروپا است. این شورا به منظور ارتقای حیات فرهنگی، اجتماعی و سیاسی اروپا در سال ۱۹۴۹ تشکیل شد.

۲. در بدو امر تنها کمیسیون حقوق بشر اروپا بود که می‌توانست روند دادخواهی را در دیوان اروپایی حقوق بشر آغاز نماید نه اشخاص ذینفع. این روند شدیداً مورد انتقاد قرار گرفت. در همان نخستین دادرسی، کمیسیون اروپا شکواییه مکتوب شاکی را تسلیم دیوان نمود و به این ترتیب موجبات اعتراض شدید دولت خواننده (ایرلند) را فراهم نمود. دولت ایرلند ادعا نمود که کمیسیون با این بهانه وضعیت «یک طرف دادرسی» را برای خواهان مهیا کرده است. دیوان با رد ادعای دولت ایرلند اظهار داشت: «این امر به نفع اجرای صحیح عدالت است که دیوان در جریان ملاحظات و نظرات شاکی و در صورت ضرورت، لحاظ نمودن آن باشد.» برای مطالعه بیشتر نک:

A.H. Robertson, "First Case before the European Court of Human Rights: Lawless v. The Government of Ireland, The Note", 36 Brit. Y. B. Int'l L. 343, (1960), p 344 & Martoiu Ticu, See the Pink Elephant in the Courtroom, Private Individuals Should Have Legal Standing before International Courts? Master Thesis, Utrecht University of Law, (6 dec 2010), p 22.

دولت یا دولت‌ها به عنوان طرف مدعی علیه (خواننده) هستند و از سوی دیگر اشخاصی هستند که حق ثبت دادخواست یا شکوائیه به آن‌ها اعطا شده است. ماده ۳۳ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر بنیان حقوقی دعاوی میان دولتی را گذاشته و ماده ۳۴ این کنوانسیون، مبنای نفع در اقامه دعوی از جانب دیگر ذی نفعان را فراهم آورده است.

۱-۱. قضایای میان دولتی

ماده ۳۳ کنوانسیون بیان می‌دارد: «هر یک از دول معظم متعاقد می‌تواند هرگونه نقض ادعایی از مقررات کنوانسیون و پروتکل‌های آن را که توسط دولت معظم متعاقد دیگر انجام یافته است را به دیوان محول نماید». ضابطه پذیرش شکوائیه‌های ارائه شده در ماده ۳۵ کنوانسیون درج گردیده است.^۱ با این حال باید خاطر نشان کرد که بندهای ۲ و ۳ ماده مذکور به طور صریح به شکوائیه‌های واصله از جانب اشخاص اختصاص دارد، در نتیجه راجع به شکوائیه‌های مرتبط با دولت‌ها قابل اعمال نیست.^۲ دلیل پرداختن به دعاوی میان دولتی، آشکار کردن قابلیت و تأثیر این گونه دعاوی بر حیات حقوقی اشخاص است.^۳ حق ارائه شکوائیه‌های میان دولتی ممکن است به نفع هر شخصی اعمال شود؛ به این ترتیب اتباع کشور متقاضی، اتباع دولت ثالث و حتی اشخاص بی تابعیت را نیز در بر می‌گیرد.^۴

۱-۱-۱. حمایت از نفع شخصی؛ حقوق دولت آسیب‌دیده

وقتی یک دولت حق خود را نسبت به ارائه شکوائیه ذیل ماده ۳۳ به نفع تبعه خود اعمال می‌کند، در واقع به مسئولیت بین‌المللی دولت خوانده برای اقدام متخلفانه ناشی از نقض ادعایی کنوانسیون استناد می‌کند. بنابراین، حق دولت‌ها برای تقدیم شکوائیه به نفع اتباع

1. V.P, Tzevelekos, "Standing before the European Court of Human Rights", Max Planck Encyclopedia of International Procedural Law, (2019), p. 11.

۲. با توجه به شق الف از بند ۳ ماده ۳۵ دعاوی دولت‌های فرانسه، نروژ، دانمارک، سوئد و هلند علیه ترکیه ۱۹۸۳، ۱۶۱ و همچنین با توجه به بند ۲ ماده ۳۵، دعوی قبرس علیه ترکیه ۱۹۷۸.۱۵۵.

3. M.T, Kamminga, *Inter-state Accountability for Violations of Human Rights*, The Max Planck Encyclopedia of Public International Law (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2012) p. 180.

4. Ibid. p. 3.

خود بر مبنای کنوانسیون اروپایی حقوق بشر، یادآور سایر حقوق دولت‌ها راجع به اتباع خود با عنوان، حمایت دیپلماتیک و بند ب ماده ۴۲ مواد راجع به مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها است.^۱

در خصوص شق ۱ از بند ب ماده ۴۲ مواد راجع به مسئولیت بین‌المللی دولت ناشی از اعمال متخلفانه، طرف صدمه‌دیده دولتی است که به مسئولیت استناد می‌کند. دولت صدمه‌دیده به مسئولیت بین‌المللی دولت دیگر به این جهت که ناقض تعهدی بین‌المللی نسبت به گروهی از دولت‌ها و حتی خودش است، استناد می‌کند.^۲ پیش شرط منطقی برای این که انتساب نقض حقوق بشر تحت شق ۱ از بند ب ماده ۴۲ قرار گیرد و به این ترتیب استناد به مسئولیت از جانب دولتی که از صدمات وارده متأثر شده قابل توجیه گردد، آن است که آسیب‌های وارده به اتباعش باید به‌عنوان صدمه به خود دولت شمرده شود. با این حال پژوهشگران، راجع به این فرض حقوقی^۳ که دولت می‌تواند از باب نقض‌های حقوق بشری وارده بر اتباعش، به‌طور مستقیم صدمه‌دیده محسوب شود، با نگاه تردید می‌نگریستند.^۴

دیوان اروپایی حقوق بشر وجود قسمی از شکوائیه‌های میان‌دولتی را که دولت متقاضی یا شاکی از نقض حقوق بشر اساسی اتباعش (یا دیگر قربانیان) توسط دولت دیگر خبر می‌دهد، مورد شناسایی قرار داده است. در واقع چنین شکوائیه‌هایی نه فقط ماهیتاً به آن دسته از شکوائیه‌های ارائه شده از جانب اشخاص وفق ماده ۳۴ کنوانسیون شباهت دارد بلکه به دعاوی ثبت شده در زمینه حمایت دیپلماتیک نیز شباهت دارد.^۵ وفق نظر دیوان در چنین دعاوی:

-
1. ILC, Art 42(b)(i), Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, 2001.
 2. Annemarieke, Vermeer-Künzli, "A Matter of Interest: Diplomatic Protection and State Responsibility Erga Omnes", International & Comparative Law Quarterly, Vol. 56, Issue. 3, p. 555.
 3. Legal Fiction.
 4. G Gaja, "The Position of Individuals in International Law", An ILC Perspective, (2010), 21 EJIL, pp 11-14.
 5. Cyprus v Turkey (IV), 2014, para 45.

«این شخص است که به طور مستقیم یا غیرمستقیم از نقض یک یا چند حقوق مندرج در کنوانسیون مورد آسیب قرار گرفته است نه دولت. بنابراین، اگر در قضیه‌ای میان دولتی غرامت یا رضایتی اخذ شود باید همواره به نفع اشخاص قربانی باشد».^۱

۲-۱-۱. حمایت از منافع جمعی

تطابق ممکن میان حمایت دیپلماتیک و اختلافات میان دولتی تحت کنوانسیون اروپایی حقوق بشر بسیار جزئی است. دعاوی میان دولتی در چارچوب کنوانسیون اروپایی حقوق بشر از حمایت دیپلماتیک متفاوت است چرا که فقط به اتباع خود آن دولت‌ها محدود نمی‌شود.^۲ این ویژگی موجب می‌شود ماده ۳۳ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر بسیار نزدیک به مندرجات شق ۱ از بند الف ماده ۴۸ مواد راجع به مسئولیت شود که دولتی را که مستقیماً صدمه ندیده است را قادر می‌سازد با استناد به مسئولیت دولت ناقض تعهدات بین‌المللی، به حمایت از دولت‌هایی برخیزد که آن تعهد راجع به آنها نیز اعمال می‌شود. از آنجایی که کنوانسیون اروپایی حقوق بشر معاهده‌ای بین‌المللی، تنظیم شده برای حمایت از منافع جمعی و علی‌الخصوص حق‌های بنیادین بشری است، ماهیت مقرراتش جنبه تعهدات عام‌الشمولی را دارد که میان اعضای متعاهد یک معاهده قابل استناد^۴ و در نتیجه مستعد اجرای دسته‌جمعی است.^۵ ماده ۳۳ کنوانسیون در نتیجه، ابزاری برای نیل به این هدف ارائه کرده است.

ارزش عملی و تأثیر کلی اجرای حقوق بشر جمعی با ابزار اعمال حمایت میان‌دولتی موجود در چارچوب کنوانسیون اروپایی تا امروز بسیار محدود بوده است. شمار قضایای میان‌دولتی به شدت محدود است. برخی از قضایای مرتبط با دادخواست‌های مکرر

1. Ibid. para 46.

2. Barcelona Traction, Belgium v Spain, 1970, para 91.

۳. وقتی حقی که از آن حمایت می‌شود به نفع اشخاصی اعمال شود که اتباع دولت متقاضی نیستند.

4. Erga Omnes Partes.

5. Brian McGarry, "Obligation Erga Omnes (partes) and the Participation of Third States in Inter-State Litigation", Brill/Nhjhoff, (2023).

دولت‌ها در خصوص وضعیتی مشابه است؛ برای نمونه قبرس چهار دادخواست علیه ترکیه ثبت^۱ و اوکراین هفت دادخواست^۲ علیه فدراسیون روسیه تقدیم دیوان نموده است. علاوه بر این، اکثر قضایای میان‌دولتی متوجه مسائل مرتبط با حق‌های بشری است که مشخصاً به نفع حقوقی دولت خواهان بازمی‌گردد. بنابراین، غالب قضایای میان‌دولتی در واقع امر با هدف حمایت از منافع جمعی مطرح نشده است. یک فرضیه در خصوص قلت موارد قضایای میان‌دولتی این است که به دلیل ملاحظات سیاسی و فقدان انگیزه؛ یعنی به سبب معاذیر و موجبات مشابهی است که معمولاً دولت‌ها را از استناد به مسئولیت و واکنش نسبت به عمل متخلفانه بین‌المللی دولت‌های دیگر، در جایی که خود مستقیماً صدمه ندیده‌اند، باز می‌دارد.^۳

۲-۱. دادخواهی فردی و اقسام دادخواهان

شخصیت حقوقی بین‌المللی افراد بشری، همانطور که پیشتر توسط بنیان‌گذاران حقوق بین‌الملل، ذیل مفهوم حقوق ملت‌ها یا خلق^۴ معرفی شده بود، امروز واقعیتی انکارناپذیر است. در آغاز قرن بیست و یکم، این پیروزی چشم‌گیر را می‌توان در چارچوب روند تاریخی انسانی شدن حقوق بین‌الملل^۵ ارزیابی کرد که همیشه با توجه به ارزش‌های اساسی، خود را به صورت بی‌واسطه‌تری وقف تحقق اهداف مشترک کرده است.^۶ به موازات فعلیت یافتن نظام حمایتی حقوق بین‌الملل بشری اروپایی، امریکایی و افریقایی که به دیوان‌های این مناطق سپرده شده است، امروزه شناسایی شخصیت حقوقی، ظرفیت آیینی یا رویه‌ای (نفع در اقامه دعوی) اشخاص نیز به رسمیت شناخته شده است.

1. Appl. nos. 6780/74 - I, 6950/75 - II, 8007/77 - III, 25781/94 - IV.

2. Appl. nos. 20958/14 - I, 43800/14 - II, 49537/14 - III, 42410/15 - IV, 8019/16 - V, 70856/16 - VI, 38334/18 - VII.

3. EA Posner, "Erga Omnes Norms, Institutionalization, and Constitutionalism in International Law", *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, JITE 165-ISSN 0932-4569, (2009), pp. 5-23.

4. *Droit Des Gens*.

5. *Humanization of International Law*.

6. A. Cançado Trindade, *The Access of Individuals to International Justice*, 3rd. ed (New York: Published in the United States by Oxford University Press Inc, 2011) p. 15.

در نظام اروپایی، وجود شرط «قربانی» در ماده مربوط به حق دادخواهی فردی، منجر به ساختاری آیینی با هدف تضمین دسترسی به عدالت بین‌المللی شده است. عموماً فرض بر این است که متقاضی باید به‌طور شخصی و مستقیم از ناحیه صدمات ادعایی مورد آسیب قرار گرفته باشد؛ با این حال به زودی خواهیم فهمید که حتی اگر قربانی اصلی نتواند از جانب خود عمل کند (مثلاً در صورت فوت)، قربانی غیرمستقیم حق توسل به نظام دادگستری حقوق بشری را خواهد داشت. بنابراین، مفهوم قربانی وفق ماده ۳۴ کنوانسیون اروپا نمی‌تواند به‌طور مضیق تفسیر شود، بالعکس آنگونه که خواهیم دید با در نظر گرفتن اصل ضرورت دسترسی به دادگستری بین‌المللی، اشخاصی خاص به جز شخص صدمه‌دیده قادر هستند از جانب وی به دادخواهی یا ادامه جریان دادخواهی مبادرت ورزند.

ماده ۳۴ کنوانسیون متضمن حق اشخاص به ارائه درخواست یا شکواییه است. این ماده به‌عنوان شاه‌کلید سازکار اجرای حقوق و آزادی‌های مندرج در کنوانسیون است.^۱ این مقررہ برای اشخاص حقی مستقل و عینی جهت دادخواهی در سطح بین‌المللی در نظر گرفته است. ماده مذکور همچنین یکی از بنیادی‌ترین تضمیناتی است که مؤثر بودن نظام کنوانسیون را در خود حمل می‌کند. همانطور که در ملاحظات عمومی^۲ رسیدگی به ایرادات مقدماتی قضیه ممت کولاف و عسکرواف علیه ترکیه^۳ و لوازیدو علیه ترکیه^۴ بیان شده است، این مقررہ یکی از مؤلفه‌های کلیدی نظام حمایت از حقوق بشر اروپا است.

1. *Klass and Others v. Germany*, 6 September 1978, § 34, Series A no. 28.

2. General Considerations.

3. *Mamatkulov and Askarov v. Turkey* [GC], nos. 46827/99 and 46951/99, ECHR 2005-I;

– این دعوی در خصوص نقض حقوق خواهان‌ها رستم سلطانویچ ممت کولاف و زین‌الدین عبدالرسولاف دو تبعه ازبکستان که وفق دستور بازداشت بین‌المللی به اتهام بمب‌گذاری و قتل عمدی در ترکیه بازداشت شده بودند طرح شده بود.

4. *Loizidou v. Turkey* (preliminary objections), 23 March 1995, Series A no. 310;

– خواهان تیتینا لوازیدو تبعه قبرس به دلیل بازداشت خودسرانه توسط نیروهای دولتی ترک مستقر در قبرس، مدعی نقض حقوق بنیادینش شده بود.

کنوانسیون به عنوان یک سند حقوقی زنده باید در پرتو شرایط امروز مورد تفسیر قرار گیرد.^۱ این موضوع، رویه قضایی تثبیت شده‌ای است که در مورد اکثر مقررات آیین دادرسی از جمله ماده ۳۴ نیز اعمال می‌شود.

برای استناد به ماده ۳۴ کنوانسیون، همان‌طور که در بند ۴۷ تصمیم والیاناتوس و دیگران علیه دولت یونان^۳ بیان شده است، متقاضی باید دو شرط داشته باشد: زن یا مرد متقاضی باید در یکی از دسته‌های مندرج در ماده ۳۴ قرار بگیرد، همچنین باید بتواند ثابت کند که قربانی نقض کنوانسیون است.

۱-۲-۱. فرد بشری؛ نخستین ذی‌نفع حق‌های بشری

هر فردی می‌تواند منصرف از تابعیت، محل اقامت و جایگاه اجتماعی، وضعیت یا اهلیت قانونی بر اساس ماده ۱ کنوانسیون در صورتی که نقض ادعایی در صلاحیت قضایی دولت مزبور باشد، از حمایت کنوانسیون در قبال دولت عضو بهره‌مند گردد. برای مثال در قضیه وان در تانگ علیه اسپانیا،^۴ دیوان با نتیجه‌گیری کمیسیون و متقاضی موافقت می‌کند و ادعای نقض کنوانسیون توسط مقامات اسپانیایی قبل از فرار آقای وان در تانگ (تبعه هلند) را احراز می‌نماید. آقای وان در تانگ در حالی که در «حوزه قضایی» اسپانیا بازداشت بوده است، حق داشت انتظار بهره‌مندی از حقوق و آزادی‌های معاهداتی مندرج در ماده ۱ برای او تضمین گردد. از دیدگاه دیوان، اقدام به فرار مشارالیه هر چند غیرقانونی، نفع وی را برای دریافت حکمی نسبت به نقض ادعایی مندرج در کنوانسیون ساقط نمی‌کند.^۵

۱. این که کنوانسیون سندی زنده است که باید در پرتو شرایط کنونی تفسیر شود، ریشه محکمی در رویه قضایی دیوان دارد. نک: Loizidou v. Turkey, para 71.

۲. این بند در خصوص جایگاه قربانی یا همان نفع حقوقی برای طرح دعوی از جانب قربانی است.

3. Vallianatos and Others v. Greece, 29381/09 32684/09, 07/11/2013. Para 47.

۴. در خصوص وان در تانگ، تبعه هلند که ادعا می‌کند به دلیل جرمی که در اسپانیا مرتکب شده است، از بابت بازداشت موقت در مدت زمان غیرمعقول، قربانی نقض مفاد کنوانسیون شده است.

5. Van der Tang v. Spain, para 53.

همچنین در خصوص مادری که از حقوق مادرانه محروم شده است می‌توان قضیه «اسکوتزاری» و «گیونتا علیه ایتالیا»^۱ را مثال آورد؛ در این قضیه دیوان خاطرنشان می‌کند که اصولاً شخصی که طبق قوانین داخلی حق ندارد نمایندگی دیگری را بر عهده بگیرد، در شرایطی خاص ممکن است مقابل دیوان به نام آن شخص اقدام کند. دیوان معتقد است در صورت تضاد در خصوص منافع صغیر بین یکی از والدین طبیعی و شخصی که از طرف مقامات به عنوان سرپرست کودک منصوب شده است، این ریسک وجود دارد که برخی از این منافع هرگز به آنها منتقل نشود. در این قضیه همانطور که کمیسیون ملاحظه نمود، اگر چه مادر از حقوق والدینی محروم شده است، حق/نفع او برای طرح ادعا به عنوان مادر طبیعی^۲ برای دادن اختیار لازم به او کافی است. حتی از جانب افراد زیر سن قانونی به ویژه می‌توان به دیوان مراجعه کنند.^۳

در خصوص کودکان و همچنین در خصوص شخص فاقد اهلیت قانونی، بدون رضایت سرپرست خودش می‌توان قضیه زهنتنر علیه/تریش^۴ را مثال زد که در این جا برخی جزئیات آن بیان می‌شود؛ در این قضیه، دیوان درمی‌یابد که شرایط حاکم بر درخواست‌های فردی لزوماً با معیارهای ملی مربوط به نفع حقوقی برای طرح دعوی یکسان نیست. قواعد ملی در این ارتباط ممکن است اهدافی متفاوت از آنچه در ماده ۳۴ کنوانسیون در نظر گرفته است را دنبال کنند. دیوان متذکر می‌شود که تعیین سرپرست یا قیم طبق قوانین داخلی، مانع از انعقاد قرارداد یا راهبری و هدایت دادرسی توسط شخص فاقد اهلیت قانونی می‌شود. در دادرسی تحت قواعد کنوانسیون نیاز به نمایندگی شخص فاقد اهلیت قانونی توسط قیم از وضوح و بداهت کمتری برخوردار است. در نتیجه در برخی موارد موجه است که شخص فاقد اهلیت قانونی، تحت رژیم حقوق داخلی، شخصاً دادخواهی تحت نظام کنوانسیون را اداره نماید.»

1. Scozzari and Giunta V. Italy, para 138.

2. Her Standing as the Natural Mother.

۳. برای مثال در قضیه الف علیه بریتانیا ۲۳ سپتامبر ۱۹۹۸ راجع به بدرفتاری و ایراد ضرب و جرح کودک ۹ ساله توسط ناپدری که توسط پزشک اطفال کشف شده بود، از جانب الف (کودک زیر سن قانونی) شکواییه ثبت و رسیدگی صورت گرفت.

4. Zehentner V. Austria, para 39.

همچنین در خصوص دادخواهی فردی، شکی وجود ندارد که شکواییه تنها توسط یا از جانب شخص زنده تسلیم شود، اشخاص متوفی نمی‌توانند تقاضایی ثبت کنند.^۱

۲-۲-۱. اشخاص حقوقی؛ سازمان غیردولتی

ادعای یک موجودیت حقوقی که خود را قربانی نقض حقوق مندرج در کنوانسیون و پروتکل‌های آن توسط یک دولت عضو معرفی می‌کند، تنها در صورتی نزد دیوان پذیرفته خواهد بود که سازمان غیردولتی، در معنای ماده ۳۴ این کنوانسیون باشد. اصطلاح «سازمان دولتی» در مقابل «سازمان غیردولتی» در معنای ماده ۳۴ نه تنها در مورد ارگان‌های مرکزی دولت، بلکه در مورد مقامات دولت‌های غیرمتمرکز که «وظایف عمومی» را بدون توجه به استقلالشان در مقابل دولت مرکزی انجام می‌دهند، اطلاق می‌شود.^۲ به همین ترتیب در خصوص مقامات محلی و منطقه‌ای، شهرداری یا بخشی از شهرداری که در اعمال اختیارات عمومی شرکت می‌کند، هیچ یک بر اساس ماده ۳۴ حق ارائه درخواست را ندارند. در این مورد می‌توان قضیه «رادیو فرانس و دیگران علیه فرانسه» را مثال زد که دیوان در بند ۲۶ از تصمیم خود صراحتاً متذکر می‌شود که شخص حقوقی که ادعا می‌کند قربانی نقض حقوق مندرج در کنوانسیون و پروتکل آن توسط یکی از طرف‌های معظم متعاقد است، می‌تواند به تقدیم درخواست اقدام کند، مشروط به اینکه در معنی ماده ۳۴ کنوانسیون «سازمان غیردولتی» باشد.

دیوان در خصوص دادخواست‌های میان‌دولتی یک دولت تصریح کرده است که ماده ۳۳ کنوانسیون (راجع به تقاضاهای میان‌دولتی) به دولت متقاضی اجازه نمی‌دهد که به پشتیبانی از حقوق یک شخص حقوقی که واجد شرایط «سازمان غیردولتی» نیست و در نتیجه حق تسلیم و ثبت تقاضانامه را وفق ماده ۳۴ ندارد، قیام کند.^۳ در این خصوص می‌توان

1. Aizpurua Ortiz and Others V. Spain, para 30.

۲. برگرفته از متن شرح کنوانسیون اروپایی حقوق بشر. بنگرید:

3. Practical Guide on Admissibility Criteria, European Court of Human Rights, (Updated on 31 aout 2022), [http:// www. echr. coe. int/ Pages/ home. aspx? p=caselaw/analysis/admiguide](http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw/analysis/admiguide).

به مندرجات تصمیم دیوان در خصوص دعوی اسلونی علیه کرواسی^۱ در بندهای ۶۰ تا ۷۰ و ۶۷ تا ۷۹ اشاره کرد. بخش‌های قابل توجه آن به شرح زیر است:

«در پرونده حاضر، دیوان ابتدا باید تعیین کند که آیا می‌تواند درخواست میان‌دولتی ارائه شده توسط یک طرف معظم متعاقد را با هدف حمایت از حقوق و منافع یک شخص حقوقی که واجد شرایط «سازمان غیردولتی» نیست، در مفهوم ماده ۳۴ کنوانسیون بررسی کند.»^۲

با در نظر گرفتن ماهیت خاص کنوانسیون به‌عنوان یک معاهده حقوق بشری و یادآوری اینکه حتی در پرونده‌های بین‌دولتی این فرد است که در درجه اول به دلیل نقض کنوانسیون «صدمه» می‌بیند، دیوان تأیید می‌کند که فقط افراد، گروه‌هایی از افراد و اشخاص حقوقی که به‌عنوان «سازمان‌های غیردولتی» واجد شرایط بوده، می‌توانند حامل حقوق طبق کنوانسیون باشند، نه یک دولت متعاقد یا هر شخص حقوقی متعلق به آن.^۳

۳-۲-۱. گروهی از اشخاص

دادخواست مورد نظر می‌تواند توسط گروهی از افراد هم ارائه شود. اما لازم به ذکر است که مقامات محلی یا هر ارگان دولتی دیگر نمی‌توانند از طریق افرادی که آن‌ها را تشکیل می‌دهند یا نماینده آن‌ها هستند، درخواست‌های مربوط به اعمالی را که توسط دولتی که به آن وابسته هستند و از طرف آن اقتدار عمومی را اعمال می‌کنند، تسلیم کنند. شاهد مثال این مورد در دیوان اروپایی حقوق بشر قضیه دمیرباش و دیگران علیه ترکیه است که در آن ساکنین دیاربکر و اعضای شورای شهر سور^۴ علیه دولت ترکیه طرح دعوی کرده بودند. «در این قضیه متقاضیان، انحلال شورای شهر را اقدامی معرفی می‌کنند که شخصیت حقیقی آن‌ها را هدف گرفته و متأثر می‌کند و ادعا دارند این اقدام در خصوص شهرداری

۱. در این دعوی دولت از جانب یک بانک که تمام سهامش متعلق به خود دولت است اقدام نموده بود. به این سبب، اقدام دولت شامل عمل از جانب یک شخص (ماده ۳۳) تلقی نشد.

2. Slovenia V. Croatia, para 60.

3. Ibid. para 66.

4. Sur.

به عنوان شخص حقوقی صورت نگرفته است. در نتیجه درخواست آنها را نمی توان به عنوان تسلیم شده به نام شهرداری در نظر گرفت، زیرا آنها به صورت انفرادی و به نام خودشان تسلیم محاکم داخلی شده اند.

در مقابل در قضیه فورکادلی و لوئیس علیه اسپانیا، گروهی متشکل از ۷۶ تن را که در حین تقدیم درخواست نماینده و عضو گروه پارلمانی بودند را می توان به عنوان «گروهی از افراد» (به جای یک سازمان دولتی) در نظر گرفت که از تعلیق جلسه عمومی پارلمان یک جامعه خودمختار شکایت می کنند. در چنین حالتی، حقوق و آزادی های مورد استناد متقاضیان به صورت فردی مربوط به آنها بوده و به عنوان یک نهاد قابل انتساب به مجلس نیست.

۲. کیستی قربانی و اقسام آن در نظام دسترسی به دیوان اروپایی حقوق بشر

دیوان همواره بر این اعتقاد بوده و دائماً اعلام داشته است که کنوانسیون، نهادی برای اقدام از جانب همگان یا طرح دعوی از جانب عموم^۱ را پیش بینی نکرده است و وظیفه آن معمولاً بررسی قانون و رویه مربوطه به صورت انتزاعی^۲ نیست^۳، بلکه تعیین این است که آیا طرز رفتار و سلوکی که نسبت به متقاضی اعمال شده است یا بر او تأثیر گذاشته است موجب نقض کنوانسیون بوده است یا خیر؟^۴ بر این اساس برای اینکه فرد بتواند مطابق با ماده ۳۴ دادخواست دهد، باید بتواند نشان دهد که از اقدام مورد شکایت «مستقیماً تحت تأثیر قرار گرفته است». این امر برای به جریان افتادن سازکار حمایتی کنوانسیون ضروری است، اگرچه این معیار نباید به شکلی سفت و سخت، مکانیکی و غیرقابل انعطاف در طول رسیدگی اعمال شود.^۵ روند تحولی این نگاه دیوان در مباحث آتی بیان می شود.

1. Actio Popularis.

2. In Abstracto.

3. William A. Schabas, op.cit. at 738.

4. Roman Zakharov v. Russia (coe.int). para 164.

5. Ibid. para 164.

۱-۲. مفهوم قربانی تحت رژیم قانونی کنوانسیون اروپایی حقوق بشر

واژه قربانی در متن ماده ۳۴ کنوانسیون به شخص یا افرادی اشاره دارد که به طور مستقیم یا غیرمستقیم تحت تأثیر نقض ادعایی قرار گرفته‌اند. از این رو ماده ۳۴ نه تنها به قربانی مستقیم یا قربانیان نقض ادعایی بلکه همچنین به قربانیان غیرمستقیم مربوط می‌شود که از نقض مقررات کنوانسیون به آنها آسیب وارد شده یا منافع شخصی و معتبری برای پایان دادن به آن نقض دارند.^۱ دیوان در قضیه والیاناتوس علیه یونان بیان می‌کند که: «برای استناد به ماده ۳۴ کنوانسیون، متقاضی باید دو شرط را حائز باشد: باید در یکی از دسته‌های خواهان‌های مذکور در ماده ۳۴ قرار گیرد و باید بتواند موردی را ارائه نماید که قربانی نقض مقررات کنوانسیون شده باشد. بر اساس رویه قضایی تثبیت شده دیوان، مفهوم «قربانی» را باید به طور مستقل و بدون توجه به مفاهیم داخلی مانند مفاهیم مربوط به نفع یا اهلیت برای عمل حقوقی تفسیر کند.»^۲ مفهوم «قربانی» به طور مستقل و بدون توجه به قواعد داخلی مانند قواعد مربوط به منافع یا توانایی انجام اقدام تفسیر می‌شود،^۳ حتی اگر دیوان به این واقعیت توجه داشته باشد که متقاضی در دادرسی داخلی شرکت داشته است.^۴ برای مثال در قضیه برومارشکو علیه رومانی^۵ دیوان بیان می‌دارد:

«رویه ثابت قضایی دیوان بر این استوار است که واژه «قربانی» در بافتار ماده ۳۴ کنوانسیون افاده‌ی معنی شخصی را می‌کند که به طور مستقیم از فعل یا ترک فعل در خصوص امری متأثر شده است، در این چارچوب وجود نقض مفاد کنوانسیون حتی بدون پیش‌داوری قابل تصور است ...»^۶

1. Vallianatos, op.cit. para 47.

2. Ibid. para.47.

3. Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain, para 35.

4. Aksu op.cit., para.52; Micallef, op.cit., para. 48; Bursa Barosu Başkanlığı and Others v. Turkey, paras 109-117.

5. Brumarescu v. Romania (coe.int), 28342/95, 28/10/1999.

۶. موضوع دعوی دن برومارشکو علیه دولت رومانی به دلیل نقض حق مالکیت به جهت ملی اعلام کردن اموال و ترکه‌ی خواهان.

از منظر دیوان، تفسیر مفهوم قربانی در پرتو شرایط اجتماعی معاصر ممکن است تحول یافته و باید بدون توجه به شکل و فرمالیسم و سواس گونه به کار گرفته شود. برای مثال دیوان در بندهای ۳۰ تا ۳۳ قضیه مونا علیه سوئیس در سال ۲۰۰۶ علی رغم ایستادگی بر موضع همیشگی خودش با انعطاف بسیار زیادی اعلام می دارد که: «رسیدگی به هر گونه نقض ادعایی کنوانسیون ابتدا بر عهده مقامات ملی است. در این رابطه، این پرسش که آیا متقاضی می تواند ادعا کند که قربانی نقض ادعایی است یا خیر، در تمام مراحل رسیدگی به موجب کنوانسیون مطرح است.» دیوان همچنین به طور بسیار واضحی در قضیه گورائیز لیزاراگا و دیگران علیه اسپانیا^۱ سال ۲۰۰۴ به موضوع تحول مفهوم ذی نفع بر اساس توسعه اجتماعی اشاره کرده و عنوان می دارد: مانند سایر مقررات کنوانسیون، اصطلاح «قربانی» در ماده ۳۴ نیز باید با توجه «به شرایط جامعه معاصر» به گونه ای تکاملی یا پویا تفسیر شود. در واقع در جوامع امروزی، زمانی که شهروندان با تصمیمات اداری پیچیده ای مواجه می شوند، توسل به نهادهای جمعی مانند انجمن ها یکی از ابزارهای قابل دسترس و گاه تنها ابزاری است که در دسترس آنهاست که به موجب آن می توانند از منافع خاص خود به طور مؤثر دفاع کنند. علاوه بر این، جایگاه انجمن ها برای طرح دعاوی حقوقی در دفاع از منافع اعضای خود توسط قوانین اکثر کشورهای اروپایی به رسمیت شناخته شده است. دادگاه نمی تواند این واقعیت را هنگام تفسیر «قربانی» نادیده بگیرد. هر گونه تفسیری بیش از حد فرمالیستی از آن مفهوم، حمایت از حقوق تضمین شده توسط کنوانسیون را بی اثر و متوهمانه خواهد ساخت.»

یا در جایی دیگر در قضیه مربوط به Stukus and Others v. Poland^۲ سال ۲۰۰۸، دیوان با تکرار موضع پویای خود بیان می دارد: «دیوان نمی تواند این عناصر را هنگام تفسیر مفهوم «قربانی» نادیده بگیرد. رویکرد بیش از حد فرمالیستی به مفهوم قربانی، حمایت از حقوق تضمین شده توسط کنوانسیون را بی اثر و واهی می کند.»

دیوان معتقد است که موضوع وضعیت قربانی ممکن است به ماهیت قضیه مرتبط باشد. در قضیه مربوط به دعوی سیلیادین علیه فرانسه در سال ۲۰۰۵ دیوان اعتقاد خود را این گونه

1. Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain, 62543/00, 27/04/2004.

2. Stukus et autres c. Pologne (coe.int), 12534/03, 01/04/2008.

اعلام می‌کند که: «استدلال دولت مبنی بر اینکه متقاضی وضعیت خود را به‌عنوان قربانی از دست داده است، سؤالاتی را در مورد مقررات قانون کیفری فرانسه در مورد برده‌داری، بندگی و کار اجباری و نحوه تفسیر این مقررات توسط دادگاه‌های داخلی ایجاد می‌کند. این سوالات ارتباط نزدیکی با ماهیت شکایت متقاضی دارد. در نتیجه دادگاه معتقد است که آنها باید بر اساس مقررات ماهوی کنوانسیون مورد استناد متقاضی بررسی شوند.» دیوان می‌تواند موضوع «وضعیت قربانی» و «نفع حقوقی ذی‌نفع» به اعتبار سمت^۱ را بررسی کند، زیرا این موضوع به امری مربوط می‌شود که به صلاحیت دیوان بازمی‌گردد.

۲-۲. قربانی مستقیم

برای اینکه متقاضی بتواند مطابق با ماده ۳۴ درخواست ارائه کند، باید بتواند نشان دهد که از اقدام مورد شکایت «مستقیماً تحت تأثیر قرار گرفته است». در این خصوص می‌توان رأی مربوط به قضیه شماره ۷/۰۸ موضوع یکی از نخستین دعاوی دیوان با عنوان TĂNASE v. MOLDOVA در سال ۲۰۱۰ را بررسی کرد.^۳ در این رأی دیوان به طور مستوفی بیان می‌دارد برای این که بتوان به موجب ماده ۳۴ درخواست تقدیم کرد، یک شخص، سازمان غیردولتی یا گروهی از افراد باید بتوانند ثابت کنند که قربانی نقض حقوق مندرج در این کنوانسیون هستند.» این امر برای به جریان درآمدن سازکار حمایتی کنوانسیون ضرورت دارد، اگرچه این معیار نباید به شکلی سخت‌گیرانه، مکانیکی و غیرقابل انعطاف در طول رسیدگی اعمال شود. دیوان از همین عبارات در تصمیم اتخاذی در قضیه هیرتزوف علیه بلغارستان در بند ۷۳ استفاده کرده است: «درست است که بر اساس ماده ۳۴ وجود قربانی نقض برای به جریان درآمدن مکانیسم حفاظتی کنوانسیون ضروری است. با این حال، این معیار را نمی‌توان به صورت صلب، مکانیکی و غیر قابل انعطاف در طول دادرسی اعمال

1. Ex Officio.

2. Latin Words & Phrases, Law and Business Publications (Canada), First Published 1980.

۳. در این دعوی، خواهان‌ها مدعی هستند حقوقشان در ارتباط با حق نامزدی در انتخابات آزاد نقض شده و به این سبب حق آزادی ابراز عقیده مردم برای انتخاب قانون‌گذار مورد صدمه واقع شده است.

کرد.^۱ به عنوان مثال، شخص نمی تواند از نقض حقوق خود در دادرسی که در آن طرف نبوده است، شکایت کند. در تصمیم آکسو علیه ترکیه که قبلاً به فراخور بحث به آن اشاره شده، قید گردیده است:

«... در نتیجه، وجود قربانی که شخصاً تحت تأثیر نقض ادعایی یک حق کنوانسیون قرار گرفته است، برای فشردن ماشه‌ی مکانیسم حمایتی کنوانسیون ضروری است، اگرچه این معیار نباید به شکلی سخت و غیر قابل انعطاف اعمال شود. این سؤال که آیا متقاضی می تواند ادعا کند که قربانی نقض ادعایی کنوانسیون است یا خیر، در تمام مراحل دادرسی طبق کنوانسیون مرتبط است.»^۲

۳-۲. قربانی غیر مستقیم

اگر قربانی ادعایی نقض حقوق مندرج در کنوانسیون، قبل از ارائه درخواست فوت کرده باشد، شخصی که دارای منافع قانونی لازم به عنوان خویشاوند بلاواسطه^۳ است، می تواند دادخواستی ارائه دهد که شکایات مربوط به مرگ یا ناپدید شدن خویشاوند خود را مطرح کند. این به دلیل وضعیت خاصی است که با ماهیت نقض ادعایی و ملاحظات اجرای مؤثر یکی از اساسی ترین مقررات در سیستم کنوانسیون حاکم است.

در چنین مواردی دیوان پذیرفته است که اعضای نزدیک خانواده مانند والدین شخصی که فوت یا ناپدید شدن وی به مسئولیت دولت پیوند خورده است، بتوانند ادعا کنند که قربانیان غیرمستقیم نقض ادعایی ماده ۲ هستند. اینکه آیا آنها وارث قانونی متوفی بوده اند یا خیر مطرح نیست. دیوان در این خصوص در بند ۸۶ قضیه ون کول علیه بریتانیا تصریح کرده است که: «در مورد استدلال دولت مبنی بر اینکه متقاضیان نمی توانند به خودی خود ادعا کنند که قربانی نقض ماده ۲ هستند، دادگاه یادآوری می کند که اعضای نزدیک

1. Hristozov and Others v. Bulgaria, para 73.

2. Aksu, op.cit. para 51.

۳. در زبان انگلیسی next-of-kin گفته می شود.

خانواده، مانند والدین شخصی که ادعا می‌شود مرگ او به مسئولیت دولت بوده است، می‌توانند ادعا کنند که قربانی غیرمستقیم نقض ادعایی ماده ۲ هستند، این سوال که آیا آنها وارث قانونی متوفی بوده‌اند یا خیر بی‌وجه است. بنابراین دیوان این اعتراض اولیه دولت را رد می‌کند.^۱

علاوه بر نفع حقوقی برای طرح ادعا به عنوان «قربانیان غیرمستقیم»، اعضای خانواده همچنین به دلیل رنج ناشی از نقض جدی حقوق بشر که بر بستگان آنها تأثیر می‌گذارد، می‌توانند «قربانیان مستقیم» رفتار خلاف ماده ۳ کنوانسیون نیز تلقی شوند. در این خصوص به معیارهای مربوطه در قضایای *جونوویچ*^۲ و دیگران علیه روسیه، می‌توان مراجعه کرد. دیوان همواره در رویه قضایی خود نسبت به تأثیر روانی عمیق نقض جدی حقوق بشر بر اعضای خانواده قربانی که متقاضی دادگاه هستند، حساس بوده است. با این حال برای اینکه نقض جداگانه‌ای از ماده ۳ کنوانسیون در مورد بستگان قربانی مشخص شود، باید عوامل خاصی وجود داشته باشد که به رنج آنها ابعاد و خصیصه‌ای متمایز از رنج عاطفی که ناگزیر از خود نقض فوق‌الذکر ناشی می‌شود، ارائه دهد. عوامل مربوطه شامل نزدیکی پیوند خانوادگی، شرایط خاص رابطه، میزان حضور اعضای خانواده در رویدادهای مورد بحث و دخالت متقاضیان در تلاش برای کسب اطلاعات درباره سرنوشت بستگانشان است.^۳

دیوان در قضیه *جونوویچ* بیان می‌دارد غم و اندوه عمیقی را که متقاضیان در نتیجه اعدام غیرقانونی اعضای خانواده خود تجربه کرده‌اند زیر سوال نمی‌برد. با این حال مجدداً تأکید می‌کند که به دلیل مؤلفه‌هایی چون منافع قطعی قضایی، پیش‌بینی‌پذیری و برابری در برابر قانون است که نباید بدون دلیل قانع‌کننده^۴ از سوابق و رویه قضایی خود منحرف شود. همانطور که در بالا ذکر شد رویه قضایی دیوان، رنج اعضای خانواده «شخص ناپدید شده»

1. Van Colle v. the United Kingdom, para 86.

2. Janowiec and others v. Russia (coe.int), 55508/07, 29520/09 - 21/10/2013.paras 177-178.

3. Ibid. para 177.

4. Compelling Reason

را که باید دوره طولانی امید و ناامیدی متناوب را سپری کنند به عنوان عامل موجه پذیرش نقض جداگانه ماده ۳ به دلیل خاص مورد شناسایی قرار داده است.

بستگان نزدیک ممکن است تحت برخی شرایط ادعا کنند که قربانیان غیرمستقیم تخلفی هستند که مستقیماً بر یک خویشاوند زنده تأثیرگذار بوده است. به عنوان مثال، مادر می تواند در رابطه با تبعیض ادعایی که بر فرزند معلول او تأثیر گذاشته است، نفع حقوقی به عنوان قربانی غیرمستقیم را ادعا نماید تا جایی که علاوه بر مراقبتی که استحقاق مادرانه - اش است، دعوای داخلی را نیز به عنوان سرپرست برای دخترش آغاز کند. برای مثال در قضیه *Belli and Arquier -Martinez v. Switzerland* مادری ادعا می کند که خود شخصاً معلول نیست اما خود را قربانی رفتار نامطلوبی معرفی می کند که به دلیل نوع معلولیت دخترش که با او زندگی می کند، مجبور به ارائه خدمات و سرپرستی اش شده است.

۲-۴. قربانیان بالقوه و اقامه دعوی همگانی

ماده ۳۴ کنوانسیون اقامه دعوی به صورت انتزاعی مبنی بر نقض حقوق مندرج در کنوانسیون را مجاز نمی داند. با این حال در برخی شرایط خاص، دیوان پذیرفته است که متقاضی ممکن است قربانی بالقوه باشد. ویلیام شبت در شرح کنوانسیون اروپایی حقوق بشر توضیح می دهد که قربانی بالقوه به فردی اطلاق می شود که یا مجبور است رفتارش را به دلیل تهدید تعقیب کیفری بر اساس قانونی که حق زندگی شخصی او را نقض کرده تغییر دهد یا شخصی که به دسته بندی اشخاصی است که به طور مستقیم موضوع قانون گذاری شده است که بنا به ادعا متباین با مفاد کنوانسیون است.^۱ برای اینکه مدعی بتواند در چنین شرایطی ادعا کند که قربانی است، باید شواهد منطقی و قانع کننده ای از احتمال وقوع تخلفی که شخصاً بر او تأثیر می گذارد ارائه دهد. ظن یا گمان صرف کافی نیست.

1. William A. Schabas, op.cit. at 743.

در مواردی که متقاضی به دلیل محدودیت‌های قانونی در ملاقات اعضای خانواده یا افراد دیگر به نقض حق احترام به زندگی خصوصی و خانوادگی اشاره می‌کند، به منظور ادعای قربانی بودن این تخلف، باید حداقل نشان دهد: الف) اینکه او بستگان یا افراد دیگری دارد که واقعاً مایل است و سعی می‌کند در بازداشت با آنها ارتباط برقرار کند و ب) از حق خود برای ملاقات به همان اندازه که طبق قوانین داخلی مجاز بوده استفاده کرده است.^۱

۳. مداخله ثالث نزد دیوان اروپایی حقوق بشر

۳-۱. نهاد دوست دادگاه

مداخله ثالث به فرآیندی اطلاق می‌شود که از طریق آن، شخصی غیر از متقاضی یا دولت عضو کنوانسیون طرف دعوی، به قصد ثبت مدعیات در جلسه استماع وارد پروسه دادخواهی می‌شود. هدف ثالث در مداخله نزد دیوان اروپایی حقوق بشر فراهم آوردن اطلاعات برای دیوان جهت نیل به تصمیم است؛ با این تعریف نهاد «دوست دادگاه»^۲ به عنوان مهم‌ترین شخص ثالث در دادرسی‌های بین‌المللی به ذهن متبادر می‌شود. بیشترین موارد مداخلات ثالث در دادرسی‌های دیوان از جانب سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی یا مراکز آکادمیک برای ایضاح آخرین تحولات حقوق بین‌الملل بشر و رویه قضایی محاکم بین‌المللی تقاضا شده است. کنوانسیون اروپایی حقوق بشر به طور مستقیم اصطلاح دوست دادگاه را به کار نبرده است ولی با بررسی ماده ۳۶ کنوانسیون، مفهوم دوستان دادگاه به ذهن خطور می‌کند.^۳ نخستین دادخواستی که از سوی ثالث برای ارائه اطلاعات به دیوان صورت گرفت در سال ۱۹۷۸ و در جریان قضیه تایر علیه بریتانیا^۴ بود. این درخواست توسط شورای ملی برای آزادی مدنی جهت ارائه ملاحظات مکتوب و

1. Chernenko and Others v. Russia (coe.int), no, 4246/14- 05/02/2019, para 45.

2. Amicus Curiae.

۳. سیدمحمد قاری سیدفاطمی، «دادگاه جدید اروپایی حقوق بشر»، مجله حقوقی بین‌المللی، شماره ۲۵، (۱۳۷۹)، صص

۱۴۵-۱۲۹.

4. Tyrer v. the United Kingdom, 5856/72, 24 April 1978.(ECtHR).

ایراد گزارش شفاهی داده شده بود که از جانب دیوان رد شد. قضیه دیگری که می شود به آن اشاره کرد، قضیه برنینگان و مک براید علیه بریتانیا^۱ است که راجع به بازداشت طولانی و عدم رسیدگی فوری به پرونده کیفری و درخواست جبران هرگونه خسارت بود. در این قضیه، دیوان از سازمان عفو بین الملل و کمیسیون مشورتی ایرلند شمالی در رابطه با حقوق بشر، خواست تا به ارائه گزارشی اقدام نمایند.^۲

با تغییراتی که محصول تدوین پروتکل های شماره ۱۴ و ۱۶ کنوانسیون بود، کمیسر حقوق بشر شورای اروپا و دول معظم متعاهد کنوانسیون نیز محق به ثبت دیدگاه های خود و شرکت در جلسه استماع نزد دیوان معرفی شدند.^۴ هم چنین اشخاصی به عنوان «اشخاص ذی نفع ثالث»^۵ مانند مداخله والدین فرزندی که تحت سرپرستی است و به دلیل اقناع عدالت و قاضی در تصمیم اتخاذی از جانب دیوان به عنوان اشخاصی که از تصمیم دادگاه متأثر خواهند شد نزد دیوان حاضر می گردند.^۶ تنها مرکز حقوق بشر به عنوان سازمانی مردم نهاد اروپایی در ۳۲ قضیه با موفقیت مداخله نموده است.^۷ کمیسیون اروپا و نهادهای

1. Case of Brannigan and McBride v. the United Kingdom, 14553/89 14554/89, 26/05/1993.(ECtHR).

۲. ارمغان عبیری، «نقش سازمان های بین المللی غیردولتی در حمایت از حقوق بشر در رویه دادگاه اروپایی حقوق بشر»، مجله پژوهش های حقوقی، شماره ۲۲، (۱۳۹۱)، صص ۸۰-۸۶.

3. Practice Direction Issued by the President of the Court in Accordance with Rule 32 of the Rules of Court on 13 March 2023, [https:// www. echr. coe. int/ documents/ d/echr/protocol 16 eng](https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/protocol16eng).

۴. مستفاد از بند ۳ ماده ۳۶ کنوانسیون و بند ۲ قاعده شماره ۴۴ آیین دادرسی دیوان اروپایی حقوق بشر.

5. Interested Third Parties.

6. Practice Direction, "Third-party Intervention under Article 36 (2) of the Convention or under Article 3, second sentence, of Protocol No. 16", Issued by the President of the European Court of Human Rights in accordance with Rule 32 of the Court on 13 March 2023. Available at: [https:// www. echr. coe. int/ documents/ d/ echr/ pd_third_party_intervention_eng-pdf?download=true](https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/pd_third_party_intervention_eng-pdf?download=true), Last Visit Feb. 24, 2023.

7. Practice Direction, "Third Party Intervention before European Cort of Human Rights, Guide for National Human Rights Institutions", This Publication Originated from a Training Session Requested by National Human Rights Institutions (NHRIs), Strasbourg, 17 September 2020. Available at: <https://hrc.ugent.be/clinic/third-party-interventions-before-ecthr>, Last Visited Feb. 24, 2023.

حمایت از محیط زیست از دیگر نهادهایی هستند که در شمار فراوانی از قضایای ارجاعی به عنوان دوست دادگاه نزد دیوان مشارکت می کنند.

۲-۳. نمایندگی حقوقی

در مواردی که متقاضیان خود نتوانند یا نخواهند به تقدیم دادخواست اقدام کنند، نماینده - ای برای پیگیری امور حقوقی خود انتخاب می کنند. طبق رویه قضایی تثبیت شده دیوان^۱، درخواست فقط توسط افراد زنده یا از طرف آنها قابل تسلیم است. در مواردی که متقاضیان به جای تسلیم درخواست خود، طبق بند ۱ ماده ۳۶ قواعد دادگاه، نماینده انتخاب می کنند، بند ۳ ماده ۴۵ آنها را ملزم می کند که یک مجوز کتبی برای اقدام ارائه دهند که به درستی امضا شده باشد. برای نمایندگان حقوقی ضروری است ثابت شود که دستورالعمل های مشخص و صریحی را از قربانی ادعایی به معنای ماده ۳۴ دریافت کرده اند که از طرف او قصد دارند در مقابل دادگاه اقدام کنند.^۲

ذیلاً با تفصیل بیشتر به وضعیت کنونی نهاد نمایندگی در قالب نوین پرداخته می شود و خواهیم دید رویکرد کلاسیک دیوان چگونه در خصوص این نهاد و مداخله ثالث در دعاوی حقوق بشری گسترش یافته است.

۱. برای اینکه فرد بتواند مطابق با ماده ۳۴ درخواست ارائه کند، باید بتواند نشان دهد که از اقدام مورد شکایت «مستقیماً تحت تأثیر قرار گرفته است». این امر برای اعمال مکانیسم حفاظتی کنوانسیون ضروری است، اگرچه این معیار نباید به شکلی سفت و سخت، مکانیکی و غیرقابل انعطاف در طول رسیدگی اعمال شود. بعلاوه، مطابق رویه دیوان و بر اساس ماده ۳۴ کنوانسیون، درخواست فقط توسط یا به نام اشخاصی که در قید حیات هستند، می توانند تسلیم شوند. بنابراین در تعدادی از مواردی که قربانی مستقیم قبل از تسلیم درخواست فوت کرده است، دادگاه نپذیرفته است که قربانی مستقیم، حتی زمانی که وکالت داشته باشد، به عنوان یک متقاضی برای اهداف ماده ۳۴ کنوانسیون حضور داشته باشد. برای دیدن مورد اخیر بنگرید به:

Aizpurua Ortiz and Others v. Spain, no. 42430/05, para. 30, 2 February 2010; Dvořáček and Dvořáčková v. Slovakia, no. 30754/04, para. 41, 28 July 2009.

2. Centre for Legal Resources on Behalf of Valentin Campeanu v. Romania (coe.int). no, 47848/08 - 17/07/2014. Para102.

۳-۳. اقامه دعوی از جانب دیگران

رویکرد دیوان اروپایی حقوق بشر به قابلیت استماع دعاوی از آغاز تاکنون تقریباً بدون تغییر مانده است. پیش شرط‌های مرتبط با شناسایی قربانی مندرج در ماده ۳۴ کنوانسیون حقوق بشر اروپا، قربانی را شخصی می‌داند که مستقیماً از فعل یا ترک فعل صدمه دیده باشد.

بنابر رویه قضایی کلاسیک دیوان اروپایی حقوق بشر، ماده ۳۴ از ثبت دعاوی مبتنی بر اقامه دعوی از جانب دیگران اجتناب می‌کند، حق‌های انتزاعی را به چالش کشیده و با ثبت دعاوی که اساساً پیش از بروز نقض حق صورت گرفته مخالف است. دیوان به طور مکرر قابلیت استماع طرح ادعا از جانب همگان را رد کرده و بیان می‌نماید: با این وصف، دیوان بسته به شرایط هر پرونده، شرایط قربانی را به طرق مختلف مورد تفسیر و تعبیر قرار می‌دهد. از طرفی دیوان ضروری می‌داند که خواهان به صورت مستقیم از نقض حق مورد صدمه واقع شده باشد، تحت برخی شرایط مایل بوده است که الزامات موجود را به گونه‌ای «سخت و مکانیکی - غیرقابل انعطاف» تفسیر نکند.^۱ همان‌طور که پیش از این هم بیان شد در مواردی قربانی مستقیم پیش از تسلیم دادخواست به دیوان فوت می‌کند، دیوان آمادگی این را داشت تا شرایط قربانی را آزادانه تر تفسیر کند تا به بستگان متوفی اجازه دهد به طرح دعوی برخاسته از نفع عمومی مرتبط با «مراعات حقوق بشر» نزد دیوان اقدام کنند.^۲

از نظر دیوان، قربانی نه تنها کسی است که مستقیماً از نقض حقی متأثر شده باشد، بلکه هر شخصی است که بتواند «مستندات منطقی و مجاب‌کننده‌ای در مورد احتمال وقوع نقضی ارائه کند که آن‌ها را متأثر سازد»، البته در این خصوص صرف ظن و گمان کافی

۱. سعی شد این موارد به صورت تفصیلی در بخش‌های مرتبط در گفتارهای پیشین تشریح شوند.

هاله حسینی اکبرنژاد، «نفع عمومی در دعاوی زیست‌محیطی: رویه دادگاه‌های منطقه‌ای حقوق بشر و محاکم ملی»، مجله پژوهش‌های حقوقی، شماره ۱۸، نیمسال دوم، (۱۳۸۹).

2. Ibid. para 98.

نیست.^۱ با این حال باید متذکر شد معیارهایی که دیوان در صدد گسترش آن‌ها است، به قول سینماگران، معیارهایی با پایان باز هستند. این معیارها نامحدود هستند و در هر قضیه‌ای بر اساس شرایط همان مورد تصمیم‌گیری می‌شود. ماهیت باز این معیارها موجب برخاستن این دیدگاه قانونی یا لاقط حقایق شده است که شاید با توسل به آن‌ها دروازه سنگی پذیرش دعاوی اقامه شده از جانب همگان باز شود. همان طور که پیش از این، ماهیت باز معیارها به دیوان اجازه داد که مفهوم قربانی بالقوه را ارائه دهد و قلمرو ذی‌نفع دعاوی را گسترش دهد.

با اتخاذ چنین تفسیر گسترده‌ای، دیوان خطر محو شدن تمایز بین یک اقدام ساده از جانب قربانی حقیقی را با دعاوی مطروحه از جانب دیگران افزایش می‌دهد. با این حال، رویه قضایی اخیر دیوان حاکی از آن است که دیوان در حال تجدیدنظر در تفسیر غیرمنعطف خود از الزام قربانی در جهت تحقق هدف اصلی کنوانسیون اروپایی یعنی حمایت مؤثرتر از انسان^۲ است. پیرو تصمیمات مرتبط با دعاوی مطروحه از جانب اشخاص غیر از قربانی اصلی، دیوان شرایط قربانی را با گشاده‌دستی زیادی در نظر گرفته و به‌طور بالقوه در حال شناسایی مقوله طرح ادعا از جانب اشخاص غیر از قربانی (از جمله اشخاص آسیب‌دیده غیر مستقیم) با همان دیدگاه روادارانه است. تصمیمات اتخاذی دیوان در قضیه کامپانو علیه رومانی شاهد مجسم این دیدگاه آزادمنشانه دیوان در خصوص پذیرش ادعا از جانب اشخاص غیر از قربانی اصلی است.

رویه قضایی دیوان حاکی از آن است که نظام حمایتی کنوانسیون، از حقوق اشخاص با معلولیت و کودکان در دیوان اروپایی حقوق بشر در برخی قضایای استثنایی آماده است که الزامات موجود را برای دستیابی به هدف کنوانسیون اروپایی حقوق بشر یعنی حمایت از حقوق بشر با گشاده‌دستی بیشتری اعمال کند. تصمیم اتخاذی دیوان اروپایی

1. Taura and Others v. France, application no. 28204/95, Commission decision of 4 December 1995, Decisions and Reports (DR) 83-B, p. 131.

۲. محمدرضا ویژه، «مفهوم تعهدات مثبت در رویه دیوان اروپایی حقوق بشر»، مجله تخصصی الهیات و حقوق، دوره ۳، شماره ۱۳، (۱۳۸۳)، ص ۱۱۳.

در قضیه جریان سازِ کامپانو علیه رومانی از جمله بهترین مثال‌ها برای این مورد است.^۱ متقاضی این پرونده سازمان غیردولتی مرکز ابتکارات حقوقی^۲ از جانب آقای کامپانو اقدام نموده بود. متقاضی مدعی بود که دولت رومانی ناقض مواد ۱۳، ۵، ۳، ۲ و ۱۴ کنوانسیون است. رومانی در وهله نخست قابلیت استماع دعوی را بر این اساس که مرکز مزبور نه قربانی مستقیم و نه غیرمستقیم یا بالقوه نقض ادعایی آن‌طور که در ماده ۳۴ کنوانسیون بیان شده و در رویه دیوان سابقه دارد نمی‌باشد، خواسته خواهان را به چالش کشید. بنا به نظر خواننده، دولت رومانی هیچ‌یک از حقوق مرکز (متقاضی) را نقض نکرده است، همچنین این مرکز قربانی بالقوه یا غیرمستقیم نیز نمی‌تواند باشد چرا که با مستندات کافی نمی‌تواند چنین امری را اثبات کند و هم‌چنین وجود خطر نقض حق یا متأثر نمودن حق ثالث بر خود به عنوان پیامد یک پیوند نزدیک موجود از قبل، چه طبیعی (مانند مورد اعضای یک خانواده) یا قانونی (مانند موافقتنامه‌های سرپرستی و قیمومت) را به رومانی منتسب نماید.^۳ دولت رومانی حاضر به پذیرش این مفهوم نبود که آسیب‌پذیری قربانی به عنوان شخصی با معلولیت برای دخالت مرکز به عنوان قربانی بالقوه یا غیرمستقیم را کفایت می‌کند و آن را مردود اعلام می‌داشت. باید خاطر نشان کرد که مرکز نه به عنوان سرپرست قانونی و نه نماینده‌ای که از جانب قربانی اختیار عمل داشته باشد، اقدام به طرح دعوی نموده بود. به همین دلیل دولت رومانی بر این عقیده بود که شکوائیه مرکزِ ابتکارات قانونی، اقدامی از جانب دیگران محسوب شده که از جانب کنوانسیون اروپایی حقوق بشر، اقدامی غیرقابل پذیرش است.^۴

وفق حقایق قضیه، زمانی که قربانی دچار بیماری شده است، مرکزِ موصوف نه هیچ‌گاه ارتباط قابل توجهی با وی داشته است و نه هیچ اختیار یا دستوری از وی یا شخص دیگر برای اقدام حقوقی از جانب وی در دیوان داشته است.^۵ به این ترتیب دیوان موفق به یافتن هیچ مبنایی برای قلمداد کردن «مرکز ابتکارات قانونی» به عنوان قربانی غیرمستقیم نقض

1. Ibid. para 99.

2. CLR.

3. Centre for Legal Resources, op.cit. para 82.

4. Ibid. para 84.

5. Ibid. para 104.

حق یا به عنوان شخصی که دارای نفع فردی در قضیه مطرحه یا دارای پیوند نزدیک با قربانی مستقیم باشد، نشد.^۱ با این حال دیوان با اتکا بر این حقیقت که نفع حقوقی مرکز برای اقدام از جانب آقای کامپانو نزد محاکم داخلی به چالش کشیده نشده است و در نتیجه دیوان، مرکز را به عنوان نماینده دوفکتوی قربانی تلقی کرده است، قضیه را قابل استماع تشخیص داد.^۲

با این تحول قابل توجه، دیوان به دنبال دستیابی به دو هدف مهم است: این که حقوق اشخاص آسیب پذیر یا در معرض صدمه بدون حمایت باقی نمی ماند و دیگر این که توسعه مفهوم ذی نفع با تفسیر پویای^۳ دیوان موجب پاسخگویی هر چه بیشتر دولت های ناقض حقوق مندرج در کنوانسیون و مآلاً مانع گریز آن ها از بی کفیری خواهد شد.

قضیه *والتین کامپانو علیه رومانی*، بدون هیچ تردیدی نقطه عزیمت دیوان اروپایی حقوق بشر از رویه قضایی مستقر خود و احراز نفع حقوقی برای یک سازمان غیردولتی است که فی نفسه قربانی نقض هیچ حقی نبوده است. پذیرش مفهوم نمایندگی دوفکتو بدون استفاده مستقیم از عبارت «اقدام از جانب دیگران» از جانب دیوان، نشان گر ظهور امری بدیع و رویکرد گشوده دیوان اروپایی در راستای حمایت از منافع فردی و گریز از محدودیت های رویه تثبیت شده خود بود. تصمیم دیوان را می توان به عنوان تغییر رویکرد به سمت نگاه روادارانه و انسانی تر به شرایط قربانی مندرج در کنوانسیون و در نتیجه، «توسعه مفهوم نفع حقوقی برای اقامه دعوی» درون بافتار محدود حمایت از اشخاصی دانست که خود توان اقدام ندارند.^۴

1. Ibid. para 107.

2. Ibid. paras 110-114.

۳. سید علی سادات اخوی و نفیسه پارسانیا، «قواعد تفسیر کنوانسیون اروپایی حقوق بشر در پرتو رویه قضایی دیوان اروپایی حقوق بشر»، مجله حقوقی بین المللی، دوره ۳۰، شماره ۴۹، (۱۳۹۲)، صص ۱۲۷-۱۴۴؛ «کمیسون اروپایی حقوق بشر و دیوان معتقدند که کنوانسیون یک سند زنده است و باید در پرتو شرایط روز جامعه تفسیر شود.»

4. Elina Pirjatanniemi, "Greening Human Rights Law: A Focus on the European Convention on Human Rights", in Gerhard Bos & Marcus Düwell, (eds) *Human Rights and Sustainability: Moral Responsibilities for the Future* (New York: Routledge, 2016) p. 1,

۳-۴. قضایای دسته‌جمعی^۱

دعای جمعی مفهومی است که از نظام حقوقی کامن‌لا وارد سپهر حقوقی بین‌المللی شده است. این قسم از طرح دعوی، سازکاری رویه‌ای است، با این کارکرد که یک شخص حقیقی یا یک سازمان به‌طور همزمان به نمایندگی از گروهی از اشخاص که حقوق یا منافعشان از خلال رفتاری مشابه تضییع شده است، اقدام می‌کند. این گروه اشخاص صدمه‌دیده، بدون این که لزوماً طرف دعوی در دادرسی باشند از نتایج تصمیم مرجع قضאותی، متأثر شده یا می‌توانند بشوند. چنین اقدام حقوقی می‌تواند هم به حکمی مبنی بر تأدیه غرامت و هم به صدور دستوری مبتنی بر اقدام یا عدم اقدام به امری یا راه حل جبرانی پیش‌گیرانه منجر شود.^۲

این قسم از دعای توجه بسیاری را به خود جلب نمود و به مثابه ابزاری بسیار قدرتمند در تحولات اجتماعی خصوصاً در قلمرو حقوق مدنی داخلی از جمله حقوق مصرف‌کنندگان، شبه‌جرم‌های دسته‌جمعی و در عرصه‌های امنیتی توسعه قابل توجهی را موجب شد. نکته مهم این است که یکی از دلایل مهم در توفیق جنبش نوین نفع عمومی، کاربست دعای جمعی است.^۳

برخی از مقررات موجود در دستورالعمل‌های مرتبط با طرح این گونه دعای^۴ در اروپا، در واقع به منظور اجرای بسیاری از حقوق مانند حق بر سلامت، حق بر زندگی خصوصی، حق بر محیط زیست پاک و آزادی اطلاعات نیز به کار می‌رود. البته باید در

مهدی حدادی و حسین رضائیان کوچی، «چالش حقوقی شیوه‌های رسیدگی جمعی دعای حقوق بشری در دیوان اروپایی حقوق بشر»، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره ۵۱، شماره ۴، (۱۴۰۰).

1. Class Actions.

2. Owen M. Fiss, "The Political Theory of the Class Action", 53 Wash. & Lee L. Rev. 21, 25 (1996), P 21.

3. D. Marcus, "The Public Interest Class Action", 104 Georgetown Law Journal, Vol. 51, No.1, 4, (2015), p 7.

۴. برای مثال RAD (The Representative Actions Directive (EU) 2020/1828) با هدف تضمین این که مصرف‌کنندگان اروپایی قادر به حفاظت از منافع جمعی خود از طریق توسل به دعای به نمایندگی باشند به وجود آمد.

نظر داشت که رویکرد دولت‌های گوناگون به مدل‌های اجرایی دعاوی جمعی و دامنه موضوعی و اجرایی آن متفاوت است.

در هر حال، قضایای در حال رسیدگی و یا قطعی در اروپا حاکی از آن است که چگونه دعاوی جمعی می‌توانند ابزاری ارزشمند برای پر کردن برخی شکاف‌های قضاوتی موجود در فرایندهای رویه‌ای سنتی باشند؛

نخست این که می‌توانند به صورت مستقیم و بدون توجه به «نامیدی از روش‌های جبرانی داخلی» یا بدون نیاز به اثبات پیشینی رسیدگی‌های عادی، طرح شوند. این امر به عدم اطلاع دادرسی خصوصاً در مورد صدور دستور بر منع اقدامی منجر می‌شود. دیگر این که هر شخص حقیقی صدمه‌دیده‌ای به عنوان طرف دادرسی می‌تواند به طرح دادرسی جمعی اقدام کند، هم چنین هر شخص حقیقی یا مؤسسه یا سازمان مردم‌نهادی قادر به طرح دعاوی از این قسم هستند. از طرفی با توجه به برخی دعاوی جمعی مبتنی بر راه‌حل‌های جبرانی پیش گیرانه^۱ (دعاوی ایتالیا) حتی ضروری نیست که وجود پیوند خاص شاکی با قضیه اثبات شود. از طرفی در این دعاوی اطمینان یافتن از مکفی بودن نمایندگی از نفع عمومی برای آن دسته که به طرح دعوی اقدام می‌کنند از اهمیت زیادی برخوردار است.

دوم آن که این قسم دعاوی ممکن است علیه اشخاص (طرف‌های) خصوصی و هم چنین علیه تخلفات محلی یا کوچک‌تر نیز طرح شوند. برخی از نمونه‌هایی که در بالا بیان شد، دعاوی جمعی مطروحه علیه شرکت‌های خصوصی و هم چنین کمپانی‌هایی است که عامل بروز صدمات جمعی مانند تبعیض در استخدام یا حتی مشکلات بروز یافته در یک مدرسه باشد.

سوم این که طرح دعوی از جانب خواهان‌های متعدد با خواسته واحد از نظر اقتصاد قضایی و هم چنین از نظر تسهیم اثر مستقیم تصمیم اتخاذی به تمام خواهان‌ها بدون پذیرش ریسک تعارض در تصمیم بسیار کارا است.

چهارم این که تجمیع تعداد زیادی از وضعیت‌های نقض قوانین در یک پرونده جمعی دارای مزایای زیادی است: این گونه دعاوی به راه‌حل‌هایی منجر می‌شود که در راه سوی

1. Injunctive Class Actions.

روش‌های جبرانی منعطف‌تر و خلاقانه‌تر می‌گشاید. این قسم دعاوی دارای انعکاس بیشتری در افکار عمومی برای ایجاد فشار بر روی خواننده و مقنن برای اقدام، منصرف از پیامد ملموس قضیه در حال رسیدگی است؛ این دعاوی مداخله‌ذی‌نفعان، حتی شخص ثالث را برای ایجاد «محل تبادل نظر» و جذب توجه رسانه‌ها به مسائل عمومی از ورای اختلافات خصوصی تسهیل می‌کند؛ این دعاوی، قدرت جذب بیشتر سرمایه‌گذار ثالث (برای تأمین هزینه دعاوی جمعی و ریسک آن) دارد.^۱

نتیجه‌گیری

ابتدایی‌ترین جزء از اجزاء پرشمار دسترسی به عدالت در سطح داخلی و بین‌المللی، شناسایی ذی‌نفع است. کنوانسیون اروپایی حقوق بشر در مواد مربوط به صلاحیت شخصی، فرد، گروهی از اشخاص و سازمان‌های غیردولتی را قادر به دادخواهی نزد دیوان دانسته است. با این حال، مطالعه موشکافانه رویه دیوان حاکی از این حقیقت است که رویکرد معطوف به دسترسی حداکثری به نهاد دادگستری، اصل حمایت مؤثر از انسان و دفاع از منافع اجتماعی موجب بروز نوآوری‌های قابل توجهی در مفهوم و مصداق ذی‌نفع یا قربانی نقض حق‌های بشری شده است.

از یک سو، توسل به فنون حقوقی چون تفسیر پویا^۲، احتراز از شکل‌گرایی افراطی، در نظر گرفتن مصالح عالیه اشخاص خصوصاً صغار و بیماران، موفق به گسترش دامنه قابلیت استماع دعوی شده است. توجه به تحول شرایط اجتماعی معاصر و تغییرات فزاینده نقش اشخاص در زندگی یکدیگر و اثری که رنج ناشی از نقض حقی بشری بر اشخاص غیر از قربانی می‌گذارد، دیوان را ملزم به پذیرش ادعا از جانب قربانی غیرمستقیم و بالقوه نموده است. ورای تمام این موارد به باور دیوان، قربانی نه تنها شخصی است که مستقیماً از نقض حق متأثر شده است بلکه هر شخصی است که بتواند شواهد منطقی و مجاب‌کننده‌ای دال

1. Maglica Ander, "Public End Through Private Means: A Comparative Study on Public Interest Litigation in Europe", *Erasmus Law Review (ELR)*, (2023), pp 68-70, doi: 10.5553/ELR.000245.

۲. حسن محبی و اسماعیل سماوی، «نقش رویه دیوان اروپایی حقوق بشر در تفسیر پویای معاهدات حقوق بشری»، مجله حقوقی بین‌المللی، دوره ۳۵، شماره ۵۸، (۱۳۹۷)، ص ۱۲.

بر احتمال وقوع نقض حق ارائه نماید؛ در نتیجه و مستند به این رویکرد، راه برای اقامه دعاوی از جانب همگان باز شده است. در نهایت حمایت از نفع عموم در قالب طرح دعاوی دسته جمعی را می‌توان ابتکاری دانست که حقوقی همگانی از جمله حق بر سلامت، حق بر محیط زیست سالم یا حقوقی از قبیل حق دسترسی به اطلاعات آزاد را در سیطره خود قرار می‌دهد و به ذی‌نفع شخصی یا یک سازمان غیردولتی اجازه خواهد داد به‌طور همزمان به نمایندگی از گروه بی‌شماری از اشخاص صدمه‌دیده اقدام نمایند. احقاق حق از جانب عموم در قبال نقض حقوق عامه توسط کمپانی‌ها، شرکت‌های معظم چندملیتی و تولیدکنندگان بیشترین گازها و آلاینده‌های محیط زیست، از آخرین تحولاتی است که در دادرسی دیوان اروپایی حقوق بشر بر پایه توسعه حقوق و آزادی‌های بشری، منجر به توسعه و تحول مفهوم و مصداق قربانی یا ذی‌نفع دعوی شده است.

بی‌تردید روندی که دیوان اروپایی حقوق بشر در خصوص تضمین حق دسترسی موجودیت‌های فعال و غیرفعال حقوق بین‌الملل به دادگستری بین‌المللی آغاز نموده، در خلاء و خارج از نظام قواعد رویه‌ای بین‌المللی صورت نگرفته است. نفوذ تحولات فوق در سایر دادرسی‌های بین‌المللی نیز امری قابل‌رهنمائی است که پیشنهاد می‌شود مورد کاوش قرار گیرد.

تعارض منافع

تعارض منافع نداریم.

ORCID

Seyed Ghasem Zamani

<https://orcid.org/0000-0002-4461-4616>

Siavosh Alizadeh

<https://orcid.org/0009-0000-1564-072X>

منابع

کتاب‌ها

- کرافورد، جیمز، *اصول حقوق بین‌الملل عمومی برانلی*، ترجمه محمد حبیبی مجنده، ویرایش هشتم (قم: انتشارات دانشگاه مفید، ۱۳۹۶).
- جوزف، سارا؛ شولتز، جنی و کسن، ملیسا، *میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی؛ دعاوی، آموزه‌ها، تفاسیر*، ترجمه سید قاسم زمانی و همکاران (تهران: موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۵).
- زمانی، سید قاسم، *بیست و یک گفتار در حقوق بین‌الملل بشر*، چاپ اول (تهران: انتشارات خرسندی، ۱۳۹۵).
- فلسفی، هدایت‌الله، *سیر عقل در منظومه حقوق بین‌الملل، اصول اساسی روش‌شناسی حقوق بین‌الملل* (تهران: فرهنگ نشر نو، ۱۳۹۶).
- قاری سیدفاطمی، سید محمد، *جستارهایی تحلیلی در حق‌ها و آزادی‌ها*، چاپ پنجم (تهران: انتشارات نگاه معاصر، ۱۳۹۶).
- قربان‌نیا، ناصر، *حقوق بشر و حقوق بشردوستانه* (تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۸۷).
- متین دفتری، احمد، *آیین دادرسی مدنی و بازرگانی*، جلد ۱، چاپ سوم (تهران: مجد، ۱۳۸۸).

مقاله‌ها

- حسینی اکبرنژاد، هاله، «نفع عمومی در دعاوی زیست‌محیطی: رویه دادگاه‌های منطقه‌ای حقوق بشر و محاکم ملی»، *مجله پژوهش‌های حقوقی*، شماره ۱۸، نیمسال دوم، (۱۳۸۹).
- حدادی، مهدی و رضائیان کوچی، حسین، «چالش حقوقی شیوه‌های رسیدگی جمعی دعاوی حقوق بشری در دیوان اروپایی حقوق بشر»، *فصلنامه مطالعات حقوق عمومی*، دوره ۵۱، شماره ۴، (۱۴۰۰).
- سادات اخوی، سید علی و پارسانیا، نفیسه، «قواعد تفسیر کنوانسیون اروپایی حقوق بشر در پرتو رویه قضایی دیوان اروپایی حقوق بشر»، *مجله حقوقی بین‌المللی*، دوره ۳۰، شماره ۴۹، (۱۳۹۲).

- طباطبایی، سید احمد، «دادگاه اروپایی حقوق بشر؛ ساختار و صلاحیت‌های جدید»، مجله اندیشه‌های حقوقی، سال اول، شماره ۵، (۱۳۸۲).
- عبیری، ارمغان، «نقش سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی در حمایت از حقوق بشر در رویه دادگاه اروپایی حقوق بشر»، مجله پژوهش‌های حقوقی، شماره ۲۲، (۱۳۹۱).
- قاری سیدفاطمی، سیدمحمد، «دادگاه جدید اروپایی حقوق بشر»، نشریه دفتر خدمات حقوق بین‌الملل جمهوری اسلامی ایران، دوره ۱۸، شماره ۲۵، (۱۳۷۹).
- محبی، محسن و سماوی، اسماعیل، «نقش رویه دیوان اروپایی حقوق بشر در تفسیر پویای معاهدات حقوق بشری»، مجله حقوقی بین‌المللی، شماره ۵۸، (۱۳۹۷).
- ویژه، محمدرضا، «مفهوم تعهدات مثبت در رویه دیوان اروپایی حقوق بشر»، مجله تخصصی الهیات و حقوق، شماره ۱۳، (۱۳۸۳).

References

Books

- Ahmadov, F, *The Right of Actio Popularis Before International Courts and Tribunals*, Edited by Malgosia Fitzmaurice (Boston: Brill Nijhoff, 2018).
- Cançado Trindade, A.A, *The Access of Individuals to International Justice*, 3rd. ed., (Brazil: Belo Horizonte Edit. Del Rey, 2003).
- Cançado Trindade, A.A, *International Law for Humankind: Towards a New Jus Gentium* (Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2010).
- Latin Words & Phrases, *Law and Business Publications*, First Published (Canada: Datinder S. Sohdi, 1980).
- Pirjatanniemi, E, *Greening Human Rights Law: A Focus on the European Convention on Human Rights*, in Gerhard Bos & Marcus Düwell, (eds) *Human Rights and Sustainability: Moral Responsibilities for the Future* (New York: Routledge, 2016).
- Parlett, K, *The Individual in the International Legal System; Continuity and Change in International Law* (Cambridge University Press, 2010).

- Schabas, William A, *The European Convention on Human Rights; A Commentary* (Oxford University Press, 2015).

Articles

- Acconciamesa, L, “Public-Interest Litigation before the EctHR: Towards a Human Rights Approach to the Universal Protection of Cultural Heritage?”, *Ordine internazionale e diritti umani*, (2022), https://www.rivistaidu.net/wp-content/uploads/2022/03/10_Acconciamesa.pdf.
- Ander, M, “Public End Through Private Means: A Comparative Study on Public Interest Litigation in Europe”, *Erasmus Law Review*, (ELR), (2023). doi: 10.5553/ELR.000245.
- Brian, McGarry, “Obligation Erga Omnes (Partes) and the Participation of third States in Inter-State Litigation”, *Brill/Nhjhoff*, (2023), <https://doi:10.1163/15718034-bja10099>.
- Cançado Trindade, A.A, “The Emancipation of the Individual from His Own State: The Historical Recovery of the Human Person as Subject of the Law of Nation in Human Rights, Democracy and the Rule of Law”, *Liber Amicorum L. Wildhaber* (eds. S. Breitenmoser et al., ii), Zürich/Baden-Baden, Dike/ Nomos, Vol. 7, No. 7, (2007), <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199580958.003.0001>.
- Fiss, Owen. M, “The Political Theory of the Class Action”, 53 *Wash & Lee L. Rev.* 21, 25, (1996), <https://scholarlycommons.law.wlu.edu/wlulr/Vol.53/iss1/4>.
- Gaja, G, “The Position of Individuals in International Law: An ILC Perspective”, *European Journal of International Law*, Vol. 21, Issue 1, February 2010, Pages 11–14, (2010). <https://dx.doi.org/10.1093/ejil/chq002>.

- Gerard, J.H, Glas, L.R, “Access to Justice in the European Convention on Human Rights System”, Netherlands Quarterly of Human Rights, Vol. 35, No. 1, (2017), <https://doi.org/10.1177/0924051917693988>.
- Marcus, D, “The Public Interest Class Action”, 104 Georgetown Law Journal, Vol. 104, No. 4, (2015), [https:// dx. doi. org/ 10.2139/ssrn.2565988](https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2565988).
- Posner, E. A, “Erga Omnes Norms, Institutionalization, and Constitutionalism in International Law”, Journal of Institutional and Theoretical Economics JITE, (2009), Vol. 165, No. 1. 5-23 DOI:10.2139/ssrn.1211424.
- Robertson, A.H, “First Case before the European Court of Human Rights: Lawless v. the Government of Ireland”, The Note, 36 Brit. Y. B. Int'l L. 343 (1960).
- Tzevelekos, V.P “Standing before the European Court of Human Rights”, Max Planck Encyclopedia of International Procedural Law, (2019), <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3968200>.
- Vermeer-Künzli, V, “A Matter of Interest: Diplomatic Protection and State Responsibility Erga Omnes”, International & comparative Law Quarterly, Vol. 56, Issue. 3, (2007). DOI: [https:// doi. org/ 10.1093/iclq/lei182](https://doi.org/10.1093/iclq/lei182).

Cases

- The Mavrommatis Palestine Concessions, Greece v. Britain, Judgment, PCIJ, (1924), [https:// www. worldcourts. com/ pcij/ eng/ decisions/ 1924.08.30_ mavrommatis.htm](https://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1924.08.30_mavrommatis.htm)
- Nottebohm Case, Liechtenstein v. Guatemala, Judgment, ICJ, (1955).
- Cyprus v. Turkey (IV), Judgment, ECtHR, (2014). [ECtHR], [https:// hudoc. echr. coe.int/fre?i=001-144151](https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-144151).

- Mamatkulov & Askarov v. Turkey [GC], Judgment, ECtHR, nos. 46827/99 and 46951/99, 2005. [ECtHR] [https:// hudoc. echr. coe. int/ eng?i=001-68183](https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68183).
- Loizidou v. Turkey (preliminary objections), Judgment, 15318/89, 23 March 1995. [ECtHR] <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57920>.
- Aizpurua Ortiz and Others v. Spain, Judgment, 42430/05, 02/02/2010. [ECtHR] <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-97084>.
- Vallianatos and others v. Greece(coe.int). Judgment, 29381/09 32684/09, 07/11/2013. [ECtHR] <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-128294>.
- Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain, Judgment, 62543/ 00, 27/ 04/2004. [ECtHR] <https:// hudoc. echr. coe. int/ fre? i= 001-61731>.
- Aksu v. Turkey [GC], Judgment, 4149/04 41029/04, 15/03/2012. [ECtHR] <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-83>.
- Micallef v. Malta, Judgment, 17056/06, 15/10/2009. [ECtHR] <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-95031>.
- Bursa Barosu Başkanlığı and Others v. Turkey, Judgment, 25680/05, 19/06/2018. [ECtHR] <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-184293>.
- Van Colle v. the United Kingdom, Judgment, 7678/09, 13/11/2012. [ECtHR] <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-7280>.
- Janowiec & others v. Russia (coe.int), Judgment, 55508/07, 29520/09 - 21/10/2013. [ECtHR] <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-8933>.
- Chernenko and others v. Russia(coe.int), Judgment, no, 4246/14- 05/02/2019.[ECtHR] <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-191649>.
- Malhous v. The Czech Republic(coe.int).no Judgment, 33071/96- 13/12/2000. [ECtHR] <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=002-5837>.

- Aizpurua Ortiz and Others v. Spain, Judgment, no. 42430/05, 2 February 2010.(ECtHR), <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-1139>.
- Campaenu v. Romania (coe.int) (Centre For Legal Resources on Behalf of Valentin Campaenu), Judgment, no, 47848/08 - 17/07/2014. (ECtHR) <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145577>.
- Van Der Sluijs, Zuiderveld and Klappe v the Netherlands, Judgment, no. 9362/81, 22 May 1984.(ECtHR) <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-165120>.
- Amuur v. France, Reports of Judgments and Decisions, 19776/92, 1996. (ECtHR) <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57988>.
- Association des amis de Saint-Raphaël et de Fréjus and Others v. France, Judgment, no. 38192/97, Commission decision of 1 July 1998. (ECtHR) <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-29747>.
- Klass and Others v. Germany, Judgment, 5029/71, 6 September 1978. (ECtHR) <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57510>.
- Brannigan and McBride v. the United Kingdom, 14553/89 14554/89, 26/05/1993.(ECtHR) <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57819>.
- Tyrer v. the United Kingdom, 5856/72, 24 April 1978.(ECtHR).

Documents

- European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocols Nos 11 and 14 (adopted 4 November 1950, entered into force 3 September 1953).
- ILC, Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, 2001.
- ILC, Draft Articles on Diplomatic Protection, 2006.

Thesis

- Martoiu Ticu, *The Pink Elephant in the Courtroom, Private Individuals Should Have Legal Standing Before International Courts?*, Master Thesis, Utrecht University of Law, Supervisors: prof. dr. H.H.A. van den Brink, prof. C.G. Roelofsen, 6 dec (2010). [https:// studenttheses. uu.nl/ handle/ 20.500. 12932/7036?show=full](https://studenttheses.uu.nl/handle/20.500.12932/7036?show=full).

In Persian

Books

- Falsafi H, *The Journey of Reason in the System of International Law* (Tehran: Farhang Nashre Now, Publication, 1396). [In Persian]
- Ghari s. Fatemi, Seyed M, *Human Rights in the Contemporary World*, Vol, 2 (Tehran: Negahe Moaser Publication, 1396). [In Persian]
- Ghorban Nia, N, *Human Rights and humanitarian Rights* (Tehran: Islamic Thought and Culture Institute, 1387). [In Persian]
- Matin Daftari, A, *Civile and Commerce Procedural Rights* (Tehran: Majd Publication, 1388). [In Persian]
- Zamani, S. Q & Collaborators, *The International Covenant on Civil and political Rights*, Vol. 1 (Tehran: Nashr e Danesh Publication, 1395). [In Persian]
- Zamani, S. Q, *Twenty One Articles About Human Rights* (Tehran: khorsandi Publication, 1395). [In Persian]

Articles

- Abiri, A, “The Role of NGOs in Human Rights Protection in ECHR Practice”, *Journal of Legal Research*, Vol. XI, No. 2, (2012-2), [https:// jlr. sdil. ac. ir/article_ 33645.html](https://jlr.sdil.ac.ir/article_33645.html). [In Persian]
- Ghari s. Fatemi, Seyed M, “Novel Eropean Court of Human Rights”, *Legal Journal, Journal of Islamic Repoblic of Iran’s Office of International Law Servises*, Vol. 18, Issue 25, (1379). [In Persian]

- Haddadi, M & Rezaian Kochi, H, "The Legal Challenges of Collective Proceedings to Human Rights Claims in the European Court of Human Rights", Public Law Studies Quarterly, Vol. 51, Issue 4, (Winter 2022-January 2022). <https://doi.org/10.22059/jplsq.2019.283194.2036>. [In Persian]
- Hosseini Akbarnezhad, H, "Public Interest Litigation Concerning Environmental Matters before Human Rights Courts and National", The Journal of Legal Research, Vol. 9, Issue 18, 1398), [https:// jlr. sdil. ac.ir/article_39459.html](https://jlr.sdil.ac.ir/article_39459.html). [In Persian]
- Mohebi, M, Samavi, E, "The Contribution of Precedent of the European Court of Human Rights to Dynamic Interpretation of Human Rights Treaties", International Law Review, Vol. 35, Issue 58, (July 2018). DOI: 10.22066/CILAMAG.2018.31672. [In Persian]
- Sadat Akhavi, Seyed A & Parsania, Nafiseh, "The Rules of Interpretation of European Convention on Human Rights in Light of the European Court of Human Rights' Judicial Precedent", International Law Review, Vol. 30, Issue 49, (December 2013). [https:// doi. org/ 10.22066/ cilamag.2013.15999](https://doi.org/10.22066/cilamag.2013.15999). [In Persian]
- Tabatabaei, Sayed A, "European Court of Human Rights; Foundation and Novel Jurisdictions", Legal Thoughts, Vol. 1, Issue 5, (1382). [In Persian]
- Vijeh, M.R, "The Concept of Positive Obligation in the Case Law of European Court of Human Rights", Journal of Theology and Law of Razavi University, Vol. 3, Issue. 13, (1383). [In Persian]

استناد به این مقاله: زمانی، سید قاسم و علیزاده، سیاوش، «بازخوانی مفهوم ذی‌نفع در پرتو رویه دیوان اروپایی حقوق بشر»، پژوهش حقوق عمومی، دوره ۲۷، شماره ۹۰، (۱۴۰۵)، ۴۴-۱.

Doi: 10.22054/QJPL.2024.76632.2944

The Quarterly Journal of Public Law Research is Licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License